

Een eetlepel houding en een snufje methodiek

Een onderzoek naar de houding van de geestelijk begeleider en hoe deze zich verhoudt tot methodiek, met als vertrekpunt het werk van Elly Hoogeveen

Masterscriptie Universiteit voor Humanistiek
Afstudeerrichting: Geestelijke Begeleiding

Naam studente: Ellen Breeschoten
Studentnummer: 80035

Scriptie begeleider: Ton Jorna
Meelezer: Bianca Lugten

Voorhout, Augustus 2012

Inhoudsopgave

Voorwoord	3
1 Inleiding	4
2 Elly Hoogeveen	12
3 Anderen	22
3.1 Humanistisch geestelijk begeleiders uit de praktijk	22
Zier Baak	22
Brecht Moolenaar	24
3.2 Humanistische wetenschappers	27
Ton Jorna	27
Jan Hein Mooren	34
Carmen Schuhmann	39
3.3 Expert interviews	43
Beate Giebner	44
Anne-Mieke Ripken	50
4 Slotbeschouwing en overwegingen	59
Bronnen	66

Voorwoord

Mijn scriptie is klaar! Wat begon als een zoektocht naar het werk van Elly Hoogeveen werd steeds meer een zoektocht naar antwoorden op vragen die waren ontstaan tijdens mijn stages bij justitie en in de zorg. Als belangrijkste is daar de zoektocht naar de juiste houding, ik ben ervan overtuigd geraakt dat mijn zoektocht eigenlijk nog maar pas is begonnen en ik hoop deze binnenkort voort te mogen zetten in het beroep van humanistisch geestelijk begeleider. Het beroep dat ik heb gekozen om zijn hartstocht en betrokkenheid naar de ander, de medemens die om welke reden dan ook worstelt met het leven.

De andere zoektocht is die naar de verhouding tussen houding en methodiek. Werkwijze is voor mijzelf een betere benaming gebleken dan methodiek. Deze laatste doet toch teveel denken aan pasklare recepten die uiteindelijk geen recht doen aan de levendige relatie die met de ander ontstaat tijdens het contact. Ook deze laatste zoektocht is voor mij slechts begonnen en wil ik verder ontwikkelen.

Werk aan de winkel dus. En dat terwijl ik eindelijk dacht op mijn lauweren te mogen gaan rusten. Als ik iets heb geleerd tijdens de studie, en wat me juist zo aanspreekt in de humanistische levensbeschouwing, dan is het wel dat je je als mens steeds verder ontwikkelt. Dus daar wil ik me voor inzetten. Zodat ik hopelijk tijdens mijn eigen zoektocht veel anderen tot steun ben bij hun zoektocht in het leven.

Ik bedank Ton Jorna voor zijn betrokken wijze van begeleiden en commentaar tijdens het schrijven. Bianca Lugten bedank ik voor het becommentariëren van mijn eerste concept en haar advies.

Voorhout, augustus 2012

1 Inleiding

Toen ik mijn studie aan de Universiteit voor Humanistiek (UvH) begon, had ik voor ogen humanistisch geestelijk begeleider te worden. Al vroeg kwam ik in aanraking met het werk van Elly Hoogeveen. Ik was onder de indruk van de toewijding en aandacht die Elly Hoogeveen in haar werk beschrijft; voor mijn gevoel viel haar manier van werken samen met hoe het werk eruit moest zien.

De eenvoud en souplesse waarmee Hoogeveen het werk beschrijft en op haar eigen werk reflecteert laten je al gauw denken dat het werk dan ook niet al te moeilijk kan zijn. Tijdens mijn stages bij justitie en in de zorg kwam ik erachter dat dit beeld niet klopt en dat het ontzettend moeilijk is om vanuit een natuurlijke houding de beweging naar de ander te maken. Terwijl daar voor mijn gevoel wel de kern van het werk in zit: met een open houding in het contact met de ander treden waardoor de ander zich bij jou op zijn gemak voelt en zijn verhaal kan doen. Hoogeveen werd door Van Praag een natuurtalent genoemd (Jorna, 1992, p.332), maar ik zat met veel vragen, onzekerheden en onduidelijkheden over het vak. Wat zou het handig zijn als er een methodiek was die ik kon toepassen zodat het allemaal wat makkelijker zou verlopen, dacht ik bij mezelf. Duidelijk zou dan zijn wat er van mij werd verwacht en welk (gewenst) effect dit op de patiënt zou hebben. Ik kon dan plannen wat er tijdens het gesprek zou gebeuren en zowel de patiënt als ikzelf zou na het gesprek een voldaan gevoel hebben.

Vervolgens ben ik het werk van Hoogeveen nog eens gaan lezen, maar nu met de kennis en ervaring die ik tijdens mijn stages had opgedaan. Ik kwam erachter dat volgens Hoogeveen het gebruiken van een methodiek niet leidt tot het ontstaan van een relatie tussen geestelijk begeleider en patiënt. Sterker nog, volgens Hoogeveen staat het vasthouden aan methodiek het echte contact juist in de weg. Juist je instelling, houding en gevoel zijn waar het volgens haar in de begeleiding om gaat.

Voor Hoogeveen is de tegenstelling houding-methodiek een spanningsveld. Hoewel zij vanuit haar hart de nadruk legt op houding en het contact wat daaruit voortvloeit, is methodiek iets waartoe zij zich beroepsmatig (ook) moet verhouden. Niet in de laatste plaats omdat zij vanaf 1979 ging werken als docent aan het Humanistisch Opleidingsinstituut (HOI). Eerst had het vak dat zij doceerde de naam *'praktijk van de geestelijke verzorging'*, een jaar later werd dit *'methodiek van de geestelijke verzorging'* (Mooren en van der Kwaak, 1996). Hoogeveen schrijft in *'Eenvoud en strategie'*: *"Op één onderdeel van mijn takenpakket beland ik echter*

bij herhaling in crisisachtige gevoelens. Dit gebeurt tijdens de gespreksgroepen met collega's waarin de beroepsidentiteit wordt verdiept en in die waarin het ontwerp van de theorie van het geestelijk werk wordt gemaakt, dan wel verder vervolmaakt. De inhoud van deze gesprekken hebben op mij een onzeker makend en vervreemdend effect. Met in mijn achterhoofd nog de cliënten van gisteren luister ik naar de uitvoerige, intellectuele beschouwingen, aanschouw ik de volstrekte zekerheid, het 'geloof' waarmee deze gebracht worden, met de pretentie van toepasbaarheid in de praktijk. Ik ben bij herhaling zo machteloos dat ik in tranen zou kunnen uitbarsten of woedend weg zou willen lopen"

(Hoogeveen, 1991, p.18). De spanning die Hoogeveen ervoer tussen de theorie en praktijk (tussen het werk van achter het bureau en de daadwerkelijke praktijk aan het bed van de patiënt), die blijkt uit bovenstaand citaat, vormt een belangrijk gegeven in het werk van Elly Hoogeveen en een belangrijke aanleiding voor deze scriptie. Het is namelijk dezelfde spanning die ik zelf heb ervaren tijdens mijn stages. Van de enerzijds in de studie aangereikte theorie en methodiek, anderzijds de praktijk waarin je op jezelf aangewezen bent om het samen met de patiënt te redden.

In dit onderzoek wil ik verder ingaan op de houding van Elly Hoogeveen, hoe deze eruit ziet en hoe deze zich verhoudt tot methodiek. Ook anderen die zich anno 2012 met het vak van humanistisch geestelijk begeleider bezighouden worden in dit onderzoek onderzocht. Op deze manier wil ik er achter komen of houding nog steeds zo'n belangrijke rol speelt, hoe de houding ontwikkeld kan worden en hoe deze zich verhoudt tot het toepassen van methodiek. Juist in een tijd waarin steeds meer draait om doelstellingen en het halen van targets, vind ik het belangrijk te zoeken naar de houding en welke plek deze inneemt binnen het beroep van humanistisch geestelijke begeleiding.

Onderzoek & geestelijke begeleiding

Geestelijke begeleiding als vak houdt zich bezig met de binnenkant van het bestaan. Dit betekent voor onderzoek dat wordt gedaan in het kader van geestelijke begeleiding, dat dit een bijzondere plaats inneemt binnen de wetenschap. Juist de persoon van de wetenschapper wordt betrokken bij dat wat hij onderzoekt: dit wordt eerste persoonsonderzoek genoemd. De persoonlijke ontwikkeling van de onderzoeker en diens doorleving van het onderwerp zorgen voor adequate kennis binnen het vak van geestelijke begeleiding. Jorna schrijft hierover: *'Als wetenschap dus gepaard gaat met persoonlijke ontwikkeling, kunnen die twee kanten elkaar versterken en verruimen. Het werken met de binnenkant van ook het eigen bestaan, werkt dan twee kanten op: je wordt je bewust van (je) levensthema's, maar je vormt*

ook heldere waarneming van je eigen innerlijk” (Jorna, 2010, p.227). Dat is wat ik heb gedaan voor deze scriptie: ik ben stil blijven staan bij mezelf en heb gereflecteerd op de begrippen die in deze scriptie aan de orde komen. Op deze manier kwam ik dichterbij mezelf te staan, kreeg ik meer inzicht in mezelf als geestelijk begeleider en daarnaast kreeg mijn scriptie door dit proces steeds meer vorm en inhoud. Door dit proces zal ik er als geestelijk begeleider vollediger voor de ander kunnen zijn. Jorna heeft het in dit verband over ‘*geofende subjectiviteit*’ die ervoor zorgt dat via introspectie en (zelf)reflectie (dus via het leren kennen van je eigen binnenkant) ook de ander en het andere gekend worden (Jorna, 2010, p.229).

Als kwaliteitscriterium voor eerste persoonsonderzoek moeten zaken die door verinnerlijking (en de weg naar binnen) duidelijk zijn geworden, worden geobjectiveerd. Zodat niet de persoon die het onderzoek doet naar voren komt, maar als het ware wordt vergeten (Jorna, 2010, p.229). Er dient dus een vertaalslag te worden gemaakt vanuit hetgeen is ondervonden naar het daadwerkelijke verhaal dat op papier terecht komt. In het beginstadium van mijn onderzoek ben ik zoals gezegd persoonlijk gaan reflecteren op de verschillende bronnen die zijn gebruikt voor dit onderzoek. Vervolgens heb ik deze reflecties weer op vak niveau getild, wat betekent dat ik ze heb geobjectiveerd door mijn persoonlijke reflecties om te zetten in algemene termen die ook kunnen gelden voor andere geestelijk begeleiders.

Introductie Elly Hoogeveen

Elly Hoogeveen (1935-2010) heeft ruim twintig jaar als humanistisch geestelijk begeleider, voornamelijk in het ziekenhuis, gewerkt. Gedurende enkele jaren was zij ook in het gevangeniswezen werkzaam. Naast haar werk als geestelijk begeleider was Hoogeveen, zoals hierboven reeds aan de orde is gekomen, sinds 1979 werkzaam als docent aan het Humanistisch Opleidingsinstituut (HOI) en later, in 1989, aan de UvH. Tot 1997 bleef zij aan de UvH verbonden. Ter gelegenheid van haar afscheid zijn twee bundels verschenen. Een daarvan is het boek ‘*Door eenvoud verbonden*’, dit boek is verschenen onder redactie van Ton Jorna (1997). Het bevat een interview met Elly Hoogeveen en daarnaast hebben verschillende auteurs uit theorie en praktijk nagedacht over de ontwikkeling van het vak van humanistisch geestelijk begeleider. De andere bundel heeft als titel ‘*Verbondenheid*’, deze is verschenen onder redactie van Mooren en van der Kwaak (1996). Hierin zijn verschillende teksten opgenomen die voor uiteenlopende gelegenheden zijn geschreven door Elly Hoogeveen. In de inleiding van de bundel ‘*Verbondenheid*’ schrijven Mooren en van der Kwaak (1996) dat Hoogeveen een grote invloed heeft gehad op de wijze waarop afgestudeerden als

humanistisch geestelijk begeleiders hun beroep uitoefenen of hebben uitgeoefend. Daarnaast heeft Hoogeveen een belangrijk aandeel gehad in de ontwikkeling van het vak. In de eerste plaats was zij humanistisch geestelijk begeleider en als docente putte zij uit haar praktijkervaringen. Deze ervaringen waren ook haar inspiratiebron en richtinggevend voor haar denken over de methodiek van de geestelijke begeleiding (Mooren en van der Kwaak, 1996).

Eenvoud en strategie

In 1991 schreef Elly Hoogeveen het boek *'Eenvoud en strategie'* (1991). Dit is een boek met een praktijkgerichte invalshoek en verscheen eerder als doctoraalscriptie onder de naam *Beweging en bevriezing* (1991). Met behulp van reflecties op vragen en problemen die zich voordoen in de praktijk van de geestelijke begeleiding tracht Hoogeveen tot een beter verstaan van de theorie te komen. Bovendien wil ze met haar boek de wisselwerking tussen theorie en praktijk bevorderen. Hoogeveen gaat in op verschillende thema's die spelen binnen de praktijk van de geestelijke begeleiding. Zij maakt hierbij gebruik van vijftien jaar praktijkervaring en heeft daardoor de mogelijkheid casuïstiek af te wisselen met de theoretische doordenking van de verschillende thema's. Bij veel humanistisch geestelijk begeleiders staat dit boek als standaardwerk in de kast. *'Eenvoud en strategie'* is de belangrijkste bron die ik van Hoogeveen heb geraadpleegd.

Houding

Tijdens het bestuderen van het werk van Hoogeveen kwam ik erachter dat houding een belangrijke rol speelt in en kenmerkend is voor de manier waarop Hoogveen haar werk als geestelijk begeleider heeft gedaan. Deze houding was vol aandacht voor de persoon die zij tegenover zich had, ongeacht wie deze ander was. Hoogeveen deed haar werk op een open en toegewijde manier, de manier die ik voor ogen heb als geestelijk begeleider, maar die in de praktijk zo moeilijk blijkt te zijn. De manier waarop Hoogeveen over het werk schrijft, spreekt me enorm aan: op een persoonlijke wijze reflecteert ze op belangrijke herkenbare thema's. De term houding kwam zoals gezegd naar voren tijdens de bestudering van het werk van Hoogeveen. In verschillende aanduidingen ben ik houding tegengekomen: in de HOI scriptie van Hoogeveen (1977) maakt zij gebruik van de term *'juiste houding'* (p.14). Op pagina 26 van dezelfde scriptie schrijft Hoogeveen *"Niet alleen de woorden tellen, maar veeleer de instelling, de houding, het gevoel."* Op pagina 31: *"Daarvoor is nodig dat je als begeleider je 'niets menselijks vreemd is ....., dat je dit uitdraagt door je houding en illustreert met je gevoelens."* Voorts gebruikt Hoogeveen in haar scriptie (p.36) de term respect om de

houding mee te duiden: *“Deze houding kan getypeerd worden met respect voor de ander, voor zijn gevoelens op dat moment, voor zijn persoon, voor zijn leven.”* In een tekst geschreven in 1985 (deze tekst is opgenomen in de bundel *‘Verbondenheid’*, Mooren en van der Kwaak, 1996) maakt Hoogeveen gebruik van de term *‘grondhouding’*. Op pagina 30 van dit artikel schrijft Hoogeveen: *“De grondhouding van de begeleider is het hart van geestelijk werk en bepaalt zijn handelen.”* In 1993 verscheen een artikel van Hoogeveen in het boek *‘Humanisme. Theorie en praktijk’*. In dit artikel maakt Hoogeveen gebruik van de term *‘houding’* (p.285) en *‘persoonlijke houding’* (p.287). In haar werk uit 1991 komen zowel de termen *‘basishouding’* (p.29) en *‘levenshouding’* (p.31) voor.

Wanneer verschillende auteurs aan bod komen gebruik ik voor houding de term die zij er zelf aan geven. Ikzelf zal consequent schrijven over houding.

Methodiek

Houding vormt, zoals gezegd, één van de kernbegrippen in deze scriptie. Tijdens het vooronderzoek werd mij duidelijk dat Hoogeveen zich afzet tegen methodiek. Hoogeveen plaatst houding en methodiek als het ware tegenover elkaar. Alsof houding en methodiek twee verschillende kampen zijn en je door voor houding te kiezen geen gebruik maakt van methodiek en andersom. Anderzijds is in te brengen dat je altijd gebruik gemaakt van een methodiek, maar dat de methodiek van Hoogeveen niet als zodanig door haar werd beschreven en onderzocht. Ik werd nieuwsgierig naar de vraag of deze tegenstelling, tussen houding en methodiek, nog steeds speelt bij degenen die zich anno 2012 met het vak bezig houden. Naast de tegenstelling houding-methodiek schrijft Hoogeveen ook over de tegenstelling theorie en praktijk: *“Zo blijkt er voor mij en vele anderen een spanning te bestaan tussen de theorievorming over het werk (het beeld dat daarin over het werk wordt gegeven) en de concrete ervaringen in de beroepspraktijk”* (Hoogeveen, 1991, p.19). Met deze spanning tussen theorie en praktijk bedoelt Hoogeveen dat de theoretische beschouwingen over het beroep gedurende hun ontwikkeling de directe relatie met de praktijk hebben verloren. Terwijl het de praktijk is waar het in het beroep van geestelijk begeleider om gaat. Hoogeveen werd door haar werk als geestelijk begeleider in de praktijk én als docent aan het HOI *“meer dan gemiddeld geconfronteerd met deze kloof”* (Hoogeveen, 1991, p.20). De spanning tussen praktijk en theorie lijkt veel overeenkomsten te hebben met de tegenstelling houding en methodiek, vandaar dat deze hier wordt genoemd. In deze scriptie wordt echter onderzocht welke plek methodiek inneemt in relatie tot houding. Gekeken wordt of de relatie nog altijd een even spanningsvolle is als in de tijd van Hoogeveen.

Methode, doelstelling en onderzoeksvraag

Tijdens de oriëntatiefase van dit literatuuronderzoek heb ik me verdiept in het werk van Hoogeveen. Zoals gezegd 'Eenvoud en strategie' was daarbij een belangrijke bron, ook de scriptie die Hoogeveen schreef aan het HOI *Dood uitdaging tot leven* (1977) is zeer van waarde geweest. Voor een uitgebreid overzicht van door mij bestudeerde literatuur verwijs ik naar de literatuurlijst. Het doel van dit onderzoek is meer zicht te krijgen op de plaats die houding anno 2012 inneemt, en hoe methodiek zich verhoudt tot houding, binnen het vak van humanistisch geestelijke begeleiding. Door antwoord te geven op deze vraag wordt kennis over het beroep vergroot, wordt meer duidelijk hoe tegenwoordig wordt gedacht over houding en hoe methodiek zich daartoe verhoudt. Tevens kunnen de bevindingen van dit onderzoek een leidraad vormen voor verder onderzoek of handelen in de opleiding en de praktijk. De volgende hoofdvraag staat centraal:

Welke waarde heeft de houding, zoals in het werk van Elly Hoogeveen door haar wordt beschreven, voor het beroep van humanistisch geestelijk begeleider anno 2012?

Microniveau en mesoniveau

Hoogeveen (1991) onderscheidt verschillende niveaus waarop de geestelijke begeleiding zich afspeelt: microniveau en mesoniveau. Het aangaan van een relatie met de patiënt beschouwt Hoogeveen als essentieel voor de humanistisch geestelijke begeleiding op microniveau, door Hoogeveen ook wel aangeduid als het cliëntniveau (Hoogeveen, 1993). Geestelijke begeleiding op mesoniveau heeft betrekking op het instituut waarbinnen de geestelijke begeleiding zich afspeelt en heeft tot doel binnen de organisatie te appelleren aan medemenselijke mogelijkheden en verantwoordelijkheden (Hoogeveen, 1993, p.287). Hierbij moet gedacht worden aan overleg, contacten met andere werkers binnen het instituut naar aanleiding van patiënten of meer in het algemeen over het beleid (Hoogeveen, 1991, p.124). In deze scriptie staat geestelijke begeleiding op microniveau voorop, omdat het accent van het werk als humanistisch geestelijk begeleider ligt op de individuele gesprekken die met patiënten worden gevoerd. Alhoewel houding ook van belang wordt geacht voor het werk op mesoniveau wordt daar in deze scriptie niet expliciet aandacht aan besteed.

Terminologie

Geestelijke verzorging, geestelijke begeleiding en raadswerk zijn termen die allemaal in de literatuur worden gebezigd wanneer het gaat om het beroep van de humanistisch geestelijk

begeleider. In deze scriptie zal om redenen van helderheid en consistentie de term humanistisch geestelijke begeleiding worden gebruikt. Ik heb voor deze formulering gekozen, omdat deze ook wordt gebruikt in de onderwijs- en examenregeling (2009/2010) die op mijn studietraject van toepassing is. Voorts kan, wanneer wordt gesproken over raadvrouw, ook raadsman worden gelezen. Ten slotte schreef Hoogeveen in haar werk doorgaans over patiënten, met deze term worden cliënten in het ziekenhuis aangeduid. De benaming patiënt neem ik over, in deze plaats kan ook cliënt worden gelezen.

Onderzoeksopzet

Aan de hand van de bestudering van het werk van Hoogeveen wordt in hoofdstuk twee een beeld gegeven van het werk en denken van Elly Hoogeveen. Ik ga op zoek naar de houding die Hoogeveen in haar werk als humanistisch geestelijk begeleider heeft gekenmerkt en kijk of er aanwijzingen zijn hoe deze volgens haar kan worden ontwikkeld. Dit doe ik aan de hand van begrippen die in haar werk centraal staan. Nieuwe, voor het werk van Hoogeveen relevante begrippen, worden geïntroduceerd en verder ontvouwen. Op deze manier ontstaat er een helder beeld van de humanistisch geestelijk begeleider Elly Hoogeveen.

Vervolgens heb ik bronnen, geschreven door geestelijk begeleiders die zich in de praktijk bezighouden met het vak én van wetenschappers die zich vanuit de theorie richten op het vak, bestudeerd. In hoofdstuk drie komen daarom anderen aan bod. Allereerst Zier Baak en Brecht Moolenaar, beiden werken al jaren als geestelijk begeleider en schrijven vanuit de praktijk over het vak van geestelijk begeleider. Tijdens hun opleiding hebben zij les gehad van Elly Hoogeveen. In hun werk ga ik op zoek in hoeverre houding en methodiek hierin is terug te vinden. Ton Jorna en Jan Hein Mooren zijn beiden als wetenschapper aan de UvH verbonden en houden zich in die hoedanigheid met het vak bezig. Beide hebben zij Hoogeveen gekend als collega en gaan zij in hun werk specifiek in op houding en methodiek. Carmen Schuhmann heeft enkele jaren als geestelijk begeleider bij justitie gewerkt en is nu als wetenschapper aan de UvH verbonden.

Uit de literatuur is gebleken dat niemand specifiek ingaat op de relatie tussen houding, methodiek en Elly Hoogeveen. Vandaar dat dit onderzoek is aangevuld met twee expert interviews. Beate Giebner en Anne-Mieke Ripken zijn geestelijk begeleider en sinds lange tijd werkzaam als humanistisch geestelijk begeleider in verschillende ziekenhuizen. Zij hebben Hoogeveen gekend als docent en zijn bekend met haar geschreven werk. Op deze manier kunnen zij ingaan op enkele specifieke vragen die zijn blijven liggen na bestudering van de literatuur. De uitwerking van de interviews is aan het einde van hoofdstuk drie te vinden.

Steeds wordt in hoofdstuk drie eerst het denken van de betreffende auteur, wetenschapper of geïnterviewde uiteengezet. Vervolgens ga ik op zoek naar welke plaats houding hierin inneemt en hoe dit zich verhoudt tot methodiek. Ook worden verbanden met Elly Hoogeveen gelegd.

In hoofdstuk vier, de slotbeschouwing, worden de bevindingen uit hoofdstuk twee en drie met elkaar verbonden, uitgaande van de centrale vraagstelling. Overwegingen en relevanties komen naar voren en er wordt een antwoord gegeven op de onderzoeksvraag die in deze scriptie centraal staat: Welke waarde heeft de houding, zoals in het werk van Elly Hoogeveen door haar wordt beschreven, voor het beroep van humanistisch geestelijk begeleider anno 2012?

2 Elly Hoogeveen

'Relatie is methode!' (Hoogeveen, 1991, p. 99)

Inleiding

In dit hoofdstuk staat Elly Hoogeveen centraal en komt haar gedachtegoed uitgebreid aan bod. Hiervoor heb ik het werk van Elly Hoogeveen bestudeerd en aan de hand hiervan wordt een beeld geschetst van Elly Hoogeveen als humanistisch geestelijk begeleider. Allereerst zal worden ingegaan op de term houding, voor de houding van Hoogeveen zijn verschillende begrippen van belang. Deze worden na houding puntsgewijs besproken. De relatie die Hoogeveen had met methodiek en de ontwikkeling daarvan komt aan het einde van dit hoofdstuk aan bod. Ten slotte schrijf ik mijn eigen kanttekeningen die zijn ontstaan tijdens het bestuderen van het werk van Hoogeveen.

Houding

Het professionele in de geestelijke begeleiding is niet te vinden in gespecialiseerde kennis van menselijke problematiek, *“maar in de basishouding van waaruit de geestelijk werker de relatie aangaat met de andere mens met diens specifieke problematiek”* (Hoogeveen, 1991, p.29). Hoogeveen legt, zoals blijkt uit dit citaat, de nadruk op de houding van de geestelijk begeleider. Kenmerkend voor deze houding zijn woorden als acceptatie, zonder vooroordeel of waardeoordeel over wat de patiënt zegt of ervaart. Daarnaast een grote betrokkenheid bij de beleving en gedachten van de patiënt, waarbij de geestelijk begeleider herkenning biedt. Het is belangrijk de ander het gevoel te geven dat de gevoelens die worden beleefd menselijke gevoelens zijn en daarbij hecht Hoogeveen een grote waarde aan direct en persoonlijk contact: *“In een contact met 'n mens met problemen, met vragen, heb je vooral je eigen menszijn te bieden, de aandacht die in je is, de warmte, het medegevoel, de liefde”* (Hoogeveen, 1977, p.27). Tegelijkertijd is het van belang dat de verantwoordelijkheid voor het leven en de problemen van de ander niet door de geestelijk begeleider worden overgenomen (Hoogeveen, 1993, p.285).

Elke begeleiding is nieuw en bij elke begeleiding is het dus belangrijk dat deze open en onbevangen wordt ingegaan (Hoogeveen, 1991, 1993). Deze houding vormt steeds weer een uitnodiging om samen met de geestelijk begeleider stil te staan bij waar het voor de patiënt om gaat.

Verbondenheid

De ander als medemens roept verbondenheid op en drukt zich uit in interesse, liefde en belangstelling voor de ander. *“Verbondenheid houdt de absolute binding met de ander in. Zij bestaat bij de gratie van de overeenkomst en bij de gratie van het onderscheid”* (Hoogeveen, 1991, p.85). Geen mens is zo slecht of je kunt je er in meer- of mindere mate mee verbinden, aldus Hoogeveen. Het is ook dit punt dat Hoogeveen zo fascinerend vindt aan het beroep van geestelijk begeleider. Verbondenheid speelt niet alleen een rol in de relatie met de ander, maar ook bij de geestelijk begeleider zelf en het leven. Het leggen van verbindingen met mensen en het leven is voor Hoogeveen het meest kostbare element dat het werk haar heeft geschonken. Algemeen menselijke vermogens liggen aan de basis van het werk van de humanistisch geestelijk begeleider: echtheid, betrouwbaarheid, begrip, betrokkenheid, moed, acceptatie, openheid en verstandig inzicht (Idem, p.31). Daarnaast was het Hoogeveens overtuiging dat in de geestelijke begeleiding sprake is van ontplooiing van algemeen menselijke vermogens waarover mensen van nature beschikken en dat deze de basis vormen van waaruit het werk gedaan kan worden. Daarmee bedoelt Hoogeveen niet dat iedereen het werk daadwerkelijk kan doen, maar wel dat de vermogens niet *“expliciet voorbehouden zijn aan degenen die over een professionele opleiding beschikken”* (Idem, p.32). Het gaat in het werk juist vooral om het bewust beleven van het eigen bestaan en om bekwaamheden die op algemeen menselijke eigenschappen berusten (Hoogeveen, 1993, p.286). De essentie van het werk speelt hierbij een rol: bij de patiënt wordt een beroep gedaan op zijn eigen vermogen tot ontplooiing, het maken van keuzes en het bepalen van een levenshouding (Idem, p.286). Hoogeveen vergelijkt de rol van de geestelijk begeleider met een katalysator binnen het eigen proces van de patiënt. Op een andere plaats noemt Hoogeveen het werk een *“samen op weg gaan in een poging de menselijke problematiek te doorworstelen”* (Hoogeveen, 1977, p.25). Uit de veronderstelling dat de patiënt over dezelfde menselijke mogelijkheden beschikt als de begeleider, spreekt een fundamentele gelijkwaardigheid. Gelijkwaardigheid is een ander belangrijk begrip aan de hand waarvan Hoogeveen kan worden gekenmerkt.

Gelijkwaardigheid

Hoogeveen streefde in haar werk als geestelijk begeleider naar een zo groot mogelijke gelijkwaardigheid: *“Binnen de relatie van de geestelijk werker en de cliënt moet sprake zijn van gelijkwaardigheid en symmetrie”* (Hoogeveen, 1991, p.97). Nabijheid, openheid en empathie zijn daarbij volgens haar van groot belang. Echter, Hoogeveen was zich ook bewust van grenzen aan de gelijkwaardigheid van het contact. De geestelijk begeleider bepaalt

immers zaken als de frequentie van het contact, de duur ervan en of het contact al dan niet wordt voortgezet (Idem, p.98). Deze asymmetrie moet volgens Hoogeveen worden erkend, al kan deze volgens haar voor een groot deel worden opgevangen door een zo groot mogelijke beschikbaarheid. Op de term beschikbaarheid zal ik hierna verder ingaan. De asymmetrie kan volgens Hoogeveen met de patiënt worden besproken en daarbij kan een beroep worden gedaan op de verantwoordelijkheid van de patiënt (Ibidem). Hoogeveen gaat niet verder in op de verantwoordelijkheid van de patiënt en wat deze volgens haar inhoudt. Het ter discussie stellen van iets dat binnen de begeleiding speelt, is kenmerkend voor de gelijkwaardigheid waarmee Hoogeveen in het contact stond.

Beschikbaarheid

Over beschikbaarheid schrijft Hoogeveen in 1977 (p.35): *“Ten diepste bedoel ik met beschikbaarheid dat je de ander het gevoel geeft dat je bij hem/ haar blijft, dat hij op je kan rekenen.”* In haar boek *‘Eenvoud en strategie’* komt het thema beschikbaarheid (Hoogeveen, 1991, p.75) ook expliciet aan bod. Het vormt volgens Hoogeveen een essentieel kenmerk van de geestelijke begeleiding, omdat gelijkwaardigheid in de relatie tussen patiënt en begeleider van belang is. Een grotere beschikbaarheid geeft, zoals hierboven ook al even aan de orde kwam, volgens haar een groter gevoel van gelijkwaardigheid bij de patiënt. *“Geestelijk werk legt de nadruk op de gelijkwaardigheid van de relatie tussen de cliënt en zijn begeleider”* (Idem, p.80). Hoogeveen maakt in haar boek (1991) onderscheid tussen beschikbaarheid op emotioneel gebied, op intentioneel gebied en op het gebied van de tijd. *“Emotionele beschikbaarheid vanuit de oprechte wens de ander tot steun te zijn typeert in hoge mate de houding van de geestelijk verzorger”* (Idem, p.77).

Wat betreft de te investeren tijd valt het op dat Hoogeveen een relatief hoge souplesse heeft. Zij rijdt wanneer dit nodig is 's nachts naar het ziekenhuis of wordt door patiënten thuis gebeld. Hoogeveen gaat, zoals hierboven uit het citaat blijkt, hierbij uit van de gedachte dat de patiënt moet kunnen rekenen op een beschikbare houding van de geestelijk begeleider. Echter, Hoogeveen maakt ook duidelijk dat het belangrijk is de grenzen van je eigen vermogen en energie hierbij goed in de gaten te houden.

Nabijheid-afstand

“Ze begint te huilen en kruipt als een kind in mijn armen die ik stevig om haar heen sla. Zij huilt hartbrekend en misschien zijn het ook wel mijn eigen tranen die onze gezichten nat maken”. Bovenstaand citaat is afkomstig uit een casus die door Hoogeveen wordt beschreven in *‘Eenvoud en strategie’* (1991, p.87). Het illustreert hoe nabij Hoogeveen een patiënt kon

begeleiden. Na de beschrijving van de casus besteedt Hoogeveen (Idem, p.88-90) expliciet aandacht aan de dualiteit nabijheid-afstand.

De relatie tussen de geestelijk begeleider en patiënt is en blijft volgens Hoogeveen een werkrelatie die op een aantal punten verschilt van een *gewone* relatie. Alhoewel de relatie met een patiënt, zo schrijft Hoogeveen, door vrijwel eenzelfde nabijheid wordt gekenmerkt als met een vriend of partner is er toch het fundamentele verschil dat van de kant van de geestelijk begeleider van een andere verantwoordelijkheid sprake is (Idem, p.89). Namelijk die van bewust gehanteerd inzicht en de keuze voor strategie. Hoogeveen schrijft hierover: *“Zo vraagt de begeleiding van cliënten vaak van de geestelijk werker een subtiële balans tussen emotionele betrokkenheid, nabijheid en de tegelijkertijd noodzakelijke aanwezige rationele bewustheid van de situatie, de omstandigheden, de gevoeligheden van de cliënt. Een balans die zijn interventies en reacties stuurt”* (Idem, p.90).

Relatie

Dit hoofdstuk is begonnen met het citaat *“Relatie is methode”* (Idem, p.99). Dit citaat is kenmerkend voor het denken van Hoogeveen en weerspiegelt het belang dat zij hecht aan de relatie met de patiënt voor diens proces in de begeleiding. De inhoud van het vak van geestelijk begeleider wordt door Hoogeveen voornamelijk gekoppeld aan de vorm van het werk, en deze laat zich volgens haar hoofdzakelijk kenmerken door het begrip relatie. Met de relatie wordt recht gedaan aan de gemoedstoestand en emoties van de patiënt en hieraan ontleent volgens Hoogeveen het beroep zijn legitimering (1993, p.286). In *‘Eenvoud en strategie’* zegt Hoogeveen het volgende over relatie: *“De geestelijk verzorger tracht op integere wijze een relatie op te bouwen met de cliënt. Deze relatie moet bevorderend werken op een klimaat waarin de cliënt zich bewust kan worden van wat voor hem wezenlijk van waarde is en waarin hij de kracht kan vinden om daarvoor te kiezen”* (Hoogeveen, 1991, p.55).

Empathie

Hoogeveen beschrijft empathie als het vermogen tot invoelend verstaan van de gemoedstoestand waarin de ander zich bevindt. Dit verstaan is gebaseerd op de structurele overeenkomst tussen mensen. Het oprecht inleven in de situatie van de ander vraagt van de geestelijk begeleider dat deze bereid is oprecht mee te beleven met de ander, hiervoor is emotionele aandacht en bovenal emotionele durf nodig (Hoogeveen, 1991, p.68). *“De moed je te begeven in het verdriet of de vreugde van de ander, je daarvoor open te stellen, je daardoor aan te laten raken. Het vraagt soms om de moed je eigen angsten te bezien in de*

poging ze los te maken.” (Ibidem). Empathie is volgens Hoogeveen de beweging die voortkomt uit de bewogenheid naar jezelf en het leven. In de herkenning richt deze zich op de ander (Ibidem). Over de herkenning van emoties in jezelf die ervoor zorgen dat je als geestelijk begeleider de beweging naar de ander kunt maken gaat de volgende paragraaf.

Emoties in jezelf herkennen

Hoogeveen is ervan overtuigd dat het noodzakelijk is je eigen emoties te leren kennen en hiermee om te leren gaan, alvorens het mogelijk is met de emoties van iemand anders om te gaan. *“Leren omgaan met jezelf, met je eigen emoties zou ik willen noemen: leren jezelf te ontmoeten. Leren omgaan met je emoties: leren zicht krijgen op die emoties, hun diepere achtergronden te leren ontdekken, hun waarde te leren herwaarderen om ze vervolgens voor jezelf te kwalificeren en te leren ze hun functies te hergeven”* (Hoogeveen, 1977, p.9).

Vervolgens ontstaat er dan ook de mogelijkheid de beweging naar de ander te maken, de mogelijkheid tot intermenselijk contact. Bewustmaken is hierbij een belangrijk begrip, bewustmaken in plaats van verdringen (Idem, p.16). Hoogeveen zegt hierover: *“Hoe meer ik zelf verwerkt heb, hoe beter ik in staat ben die opening samen met- en voor die andere mens te zoeken”* (Idem, p.28). *“Naarmate je meer tot verwerking komt, tot doorleving en doorschouwing van je emoties, ben je meer in staat om de ander- met zijn gevoelens- in het middelpunt te plaatsen”* (Idem, p.29). Door dit proces raak je steeds meer op de ander gericht, in plaats van op jezelf. Hoogeveen noemt dit een van de professionele aspecten van het werk, dat je als geestelijk begeleider zicht hebt op gevoelens en processen van de ander, omdat ze ook in jezelf leven en je ze aldus herkent (Idem, p.28).

De opleiding van geestelijk begeleiders

In de opleiding wordt volgens Hoogeveen gewerkt aan een basishouding, vervolgens is *“de praktijk de feitelijke leerschool”* (Hoogeveen, 1991, p.29). Het is volgens Hoogeveen niet mogelijk studenten voor te bereiden op het brede scala aan (inter)menselijke problematiek die in de praktijk van de geestelijke begeleiding speelt. De opleiding heeft volgens Hoogeveen hierdoor een relatieve betekenis (Ibidem).

In het werk van Hoogeveen uit 1977 is een bepaalde onvrede te lezen over een tekort aan het vermogen de ander echt te ontmoeten bij verpleegkundigen: *“In de praktijk binnen de verzorging en benadering van stervenden komt het er dan ook op neer, dat deze mensen keurig verpleegd en verzorgd worden, maar dat aan specifieke problematiek weinig aandacht wordt geschonken, omdat er voor intermenselijk contact, voor echt ontmoeten, niet of nauwelijks het vermogen bij de mensen bestaat”* (Hoogeveen, 1977, p.9). Behalve dat

Hoogeveen de nadruk legt op het belang de ander echt te kunnen ontmoeten, zoals uit bovenstaand citaat blijkt, wordt uit haar werk niet duidelijk op welke manier volgens Hoogeveen de houding bij studenten het best kan worden ontwikkeld. Wel wordt iets meer duidelijk over de manier waarop de houding van Hoogeveen zelf tot stand is gekomen in het boek dat Jorna (1992) schreef met als titel *Raad geven*. Voor dit boek werden verschillende mensen geïnterviewd over het onderwerp raad geven, waaronder Elly. Op pagina 330 staan de volgende citaten van Hoogeveen te lezen: *“Ja, ik denk dat ik iemand ben die graag voluit leeft, die niet bang is tot zijn strot in de bagger te staan, dat wil zeggen, de misère of de hartstochten of de woestheid van het leven niet schuwen maar erin stappen.”* En: *“En vol in de bagger staan is leven in al zijn facetten en daar niet zo bang voor zijn. Nu ben ik daar zelf niet zo bang voor, wellicht ook omdat ik nog nooit verzopen ben. Ik kan altijd nog ademen. Er is een gevoel van: dan maar, als dat het moet zijn, dan maar voluit.”* Uit deze citaten spreekt een zekere durf het leven aan te gaan, daarbij accepterend wat zich aandient. Het leven wordt door Hoogeveen dus niet beschouwd als vaste vorm, maar als iets waarin alles kan gebeuren en zij is bereid hiermee om te gaan. Hoogeveen gaat moeilijke zaken niet uit de weg, maar gaat ze juist aan. Er spreekt ook een zeker vertrouwen uit de citaten, dat ze overal wel doorheen kan komen. Maar zoals gezegd, door Hoogeveen wordt niet geschreven over de manier waarop haar houding tot stand is gekomen of over de manier waarop de houding volgens haar kan worden ontwikkeld.

Zelfreflectie

Kritische zelfreflectie vormt volgens Hoogeveen een belangrijk onderdeel van de houding van de geestelijk begeleider (1993, p.285). Zelfreflectie is volgens Hoogeveen een steeds terugkerend thema binnen het werk als geestelijk begeleider en daarbij is het van belang dat je als geestelijk begeleider bereid bent intensief na te denken over hoe een gesprek is verlopen en over de oorzaak van een eventueel mislukt contact. Dit biedt veel mogelijkheid tot leren (Hoogeveen, 1991, p.52). Belangrijk hierbij is volgens Hoogeveen *“Authentiek blijven en eerlijk zijn naar zichzelf ten aanzien van de in hem spelende gevoelens en reacties als ook naar de cliënt aan wie hij deze gevoelens en reacties mee kan delen”* (Idem, p73). Ook gelijkwaardigheid speelt hier volgens Hoogeveen een rol, zij schrijft dat via zelfreflectie en zelfkennis de juiste houding gevonden kan worden, die een voorwaarde is voor een gelijkwaardige relatie. Zelfreflectie en zelfkennis zorgen er volgens Hoogeveen voor dat de geestelijk begeleider zich bewust is van zijn gedragingen om op deze manier aan de essentie van het beroep te kunnen toekomen (Hoogeveen, 1993). *“Zo is elke relatie ook voor jezelf een*

avontuur met de mogelijkheid van positieve en stimulerende, maar ook van negatieve en teleurstellende ervaringen. De verwerking van al deze ervaringen kan leiden tot groei en zelfontplooiing” (Hoogeveen, 1991, p.151).

Methodiek

In de inleiding van deze scriptie is al enige aandacht besteed aan het denken van Hoogeveen in termen van methodiek. Hierin kwam naar voren dat methodiek als het ware tegenover houding staat. In deze paragraaf wordt verder ingegaan op het denken van Hoogeveen in termen van methodiek. Naar voren komt hoe Hoogeveen methodiek van de geestelijke begeleiding ziet en daarnaast wordt duidelijk dat wanneer Hoogeveen in termen van methodiek schrijft, zij vooral ook waarschuwt voor verkeerde veronderstellingen die aan het inzetten van methodiek ten grondslag kunnen liggen.

Methodiek in het licht van geestelijke begeleiding moet volgens Hoogeveen begrepen worden in termen van het zo nauwkeurig mogelijk beschrijven van voorwaarden die ervoor zorgen dat een gelijkwaardige relatie tussen hulpverlener en patiënt gecreëerd wordt. Dit in tegenstelling tot hoe methodiek doorgaans wordt begrepen, waarbij de nadruk meer ligt op wetenschappelijke kennis en het toepassen van bepaalde technieken (Hoogeveen, 1993).

Hoogeveen benadrukt dat er geen vaste richtlijn of recept bestaat voor de begeleiding. *“Niet alleen de woorden tellen, maar veeleer de instelling, de houding, je gevoel”* (Hoogeveen, 1977, p.26). Methodiek, verstaan in pasklare recepten voor de beroepspraktijk, staat haaks op dat wat kenmerkend is voor geestelijke begeleiding. Echt menselijk contact is een voorwaarde voor de begeleiding en maakt mogelijk dat mensen elkaar echt kunnen ontmoeten. Dit wordt juist in de weg gestaan door vast te houden aan methodiek. De geestelijk begeleider treedt als persoon in de relatie en is hierbij zijn eigen instrument. Over de uitdrukking *instrument zijn*, wat dit inhoudt en in welke context dit bij verschillende auteurs wordt gebruikt, heeft Ilse Frank (2008) een scriptie geschreven. Het is overigens belangrijk dat je eigen doordenking in jezelf wordt geïntegreerd. Een geïjkt procedé is niet geschikt om mee aan te komen in het werk als geestelijk begeleider. Hoogeveen vraagt zich tijdens de begeleiding geregeld het volgende af: *“hoe ik, op de beste wijze met mijn persoon -met wat ik te bieden heb- met deze mens verder op weg kan gaan”* (Hoogeveen, 1977, p.34). Wat betreft het toepassen van methodiek binnen het vak van humanistisch geestelijk begeleider schrijft Hoogeveen het volgende: *“Men moet hier echter op zijn hoede zijn en zich niet laten bedriegen door de suggestie dat toepassing van een bepaalde theoretisch verantwoorde methode tot de beschreven resultaten zal leiden. Weliswaar kunnen theorie en praktijktheorie een richtsnoer*

vormen voor het doen en laten van de geestelijk werker, maar daarentegen- en dat maakt theorie tot iets paradoxaals- leert de ervaring dat je bij het werk juist steeds op eigen kompas moet varen, vanuit een eigen authenticiteit” (Hoogeveen, 1991, p.45).

Hoogeveen streeft er in haar werk naar om open te zijn en zonder plan. Door vast te houden aan een bepaald doel lukt het minder om de ander echt te ontmoeten. *“Anderzijds blijkt dat het loslaten van een dergelijk streven en het concentreren op het relationele nu juist datgene waar het om begonnen is, dichterbij brengt” (Idem, p.55).* Ten slotte schrijft Hoogeveen ook dat het als geestelijk begeleider van belang is je doelstellingen ondergeschikt te maken aan de invulling die de patiënt aan zijn eigen leven wil geven. *“Niet ik bepaal hoe dit proces zal verlopen- laat staan hoe het moet verlopen-, ik heb de functie mee te voelen, mee te denken, te helpen de ander tot de beleving en de vragen te laten komen die in hemzelf leven. Dit houdt ten diepste ook een consequentie in van mijn levensovertuiging, namelijk het vertrouwen in het proces dat zich in elk mens afspeelt, respect voor het leven zoals dat zich in die mens uit. Daarom is elke begeleiding wezenlijk anders” (Hoogeveen, 1977, p.38).* Hoogeveen is terughoudend ten aanzien van het proces van de patiënt en de situatie die hij moet doormaken.

Samenvatting

De houding van Elly Hoogeveen als humanistisch geestelijk begeleider wordt gekenmerkt door toewijding en aandacht voor de gevoelens en het leven van de ander. Uit het werk van Hoogeveen spreekt een grote bereidheid er voor de ander te zijn; zowel wat betreft beschikbare tijd als haar streven naar gelijkwaardigheid. Een zo groot mogelijke beschikbaarheid zorgt volgens haar voor een groter ervaren van gelijkwaardigheid. Die gelijkwaardigheid is kenmerkend voor de manier waarop Hoogeveen in het werk stond. Nabijheid en afstand is een dualiteit die Hoogeveen in haar werk bespreekt, haar manier van werken was er een van nabijheid. Volgens Hoogeveen is de *juiste houding* een bereidheid om elke keer weer opnieuw te beginnen. En daarbij ervaring niet tot routine te laten worden, maar steeds weer het unieke proces van een uniek mens mee te beleven. Meevoelen, meedenken en zo de ander tot de beleving en vragen laten komen die in hemzelf leven. Als geestelijk begeleider is het belangrijk iets te begrijpen van het bestaan en bereid te zijn zelf een ontwikkeling door te maken. Doordat je jezelf leert ontmoeten en beter leert kennen, leer je uiteindelijk ook de gevoelens van de ander te herkennen en kun je zo de beweging naar de ander maken. Zelfreflectie zorgt ervoor dat steeds na een begeleiding geleerd kan worden van wat goed of juist minder goed verliep. Hoogeveen waarschuwt voor het vasthouden aan methodiek, want dit staat het belangrijkste in de begeleiding, de relatie tussen patiënt en

begeleider, in de weg. In de relatie tussen begeleider en patiënt is het juist van belang dat er ruimte is voor het ontstaan van iets dat nog nooit heeft plaatsgevonden. Het contact heeft een organisch, eigen verloop. Door vast te houden aan methodiek ligt het doel al vast en wordt het eigen verloop van het contact ingeperkt.

Kantttekeningen

Tijdens het lezen van het werk van Hoogeveen heb ik zoveel mogelijk persoonlijk gereflecteerd op dat wat ik las. Wat me is opgevallen wil ik hieronder ruimte geven.

De dagelijkse werkelijkheid van de geestelijke begeleiding staat bij Elly Hoogeveen centraal. Individuele, levendige verhalen maken haar geschreven werk duidelijk uit de praktijk gegrepen. Na het lezen van haar werk is ook beter te begrijpen waarom zij zo fel reageert op zoals ze het zelf beschrijft “*uitvoerige, intellectuele beschouwingen.*” Hoogeveen komt uit de praktijk, en die praktijk ligt haar zichtbaar na aan het hart.

Hoogeveen worstelt soms met de vraag in hoeverre haar handelen als geestelijk begeleider professioneel is te noemen. Dit ligt in het verlengde van haar opvatting wat betreft de exclusiviteit van het werk, volgens Hoogeveen is het werk niet slechts voorbehouden aan degenen die hiertoe zijn opgeleid. In ‘*Eenvoud en strategie*’ noemt Hoogeveen voorbeelden zoals “*het kammen van haar*” of “*een patiënt meehelpen bij het opstellen van een lijst met mensen die een kaart moeten hebben na diens overlijden*” (Hoogeveen, 1991, p.31).

Hoogeveen heeft met haar persoonlijke beschrijvingen het nut van het werk geloofwaardig en zeer de moeite waard gemaakt. Juist de kracht van de geestelijk begeleider ligt volgens mij in de eerlijke en toegewijde manier waarop deze in het contact met de ander aanwezig kan zijn. Het oprecht geven van aandacht wordt al gauw als te makkelijk weggewuifd, als iets dat iedereen als vanzelf kan. Ik denk dat dit een onderschatting is van het oprecht kunnen luisteren, het je kunnen begeven in de wereld van de ander en jezelf daarbij even weg kunnen cijferen.

Er kan opgevoerd worden dat hiervoor geen academische studie nodig is, maar juist de vorming van geestelijk begeleiders zorgt ervoor dat het gesprek open in kan worden gegaan waardoor de ander helemaal in het middelpunt staat. Voor die vorming kan een academische studie een belangrijke inspiratiebron vormen voor persoonlijke groei. Reflectie en doordenking maken het gedrag van de geestelijk begeleider niet willekeurig, maar zorgen dat op het juiste moment wordt gezegd wat gezegd moet worden. En zorgen ervoor dat de geestelijk begeleider ook daadwerkelijk ruimte kan bieden aan de ander, doordat eigen

thema's die in het leven van de geestelijk begeleider spelen hun plek hebben gevonden en daardoor het contact met de ander niet in de weg staan.

Hoogeveen schrijft, zoals in dit hoofdstuk te lezen is, dat de relatie met een patiënt door eenzelfde nabijheid wordt gekenmerkt als met een vriend of partner. De relatie met de ander kan volgens mij ook op een andere manier beschreven worden, waarbij deze relatie niet per sé vergeleken hoeft te worden met de nabijheid of afstand van andere relaties. Ikzelf geef er de voorkeur aan te spreken van een werkrelatie waarin de ruimte ontstaat een relatie op te bouwen die wordt gekenmerkt door acceptatie, begrip en meevoelen met de ander. Deze begrippen zijn gelijk aan begrippen die te lezen zijn in het werk van Hoogeveen, maar de aanduiding werkrelatie brengt voor mijzelf meer een scheiding aan tussen werk en privé. Ook Hoogeveen gebruikt de term werkrelatie, maar anderzijds brengt zij deze toch in verband met de nabijheid die je voelt voor een vriend of partner.

In het werk van Hoogeveen is te lezen dat zij een ruime beschikbaarheid had naar patiënten toe. Enerzijds vind ik dat ontzettend mooi en kan ik me voorstellen dat je ook op ongunstige tijdstippen ('s nachts of in het weekend) naar patiënten toe gaat. Juist dan ben je als geestelijk begeleider hard nodig. Dit zie ik als een waardevolle kant van het beroep van geestelijk begeleider. Anderzijds denk ik dat het van belang is als geestelijk begeleider je eigen grenzen goed in de gaten te houden. Juist door ook in de omgeving waar je tot rust komt (thuis) met werk bezig te zijn, loop je de kans niet goed uit te rusten of sneller over je grenzen heen te gaan. Ook Hoogeveen beschrijft dat het belangrijk is je grenzen goed in de gaten te houden. Met het geven van privé gegevens aan patiënten zou ik terughoudend willen zijn, allereerst om bovenstaande reden. Namelijk dat thuis ook echt thuis is en werk echt werk. Daarnaast ben ik gesteld op mijn privé leven en zou het me geen prettig gevoel geven wanneer patiënten weten waar ik woon.

3 Anderen

Inleiding

In het voorgaande hoofdstuk is het denken van Elly Hoogeveen uiteengezet. Gericht op de centrale vraagstelling staan in dit hoofdstuk verschillende auteurs centraal die zich anno 2012 bezighouden met het vak van humanistisch geestelijk begeleider. Er wordt onderzocht hoe verschillende mensen die zich bezighouden met het vak denken over het begrip houding en hoe houding zich in hun denken verhoudt tot methodiek. Verschillende boeken en artikelen zijn voor dit hoofdstuk bestudeerd, deze worden hieronder besproken. Steeds staat een andere auteur centraal en, alvorens in te gaan op het denken van de betreffende auteur, wordt deze kort voorgesteld. Ten slotte zullen verbanden worden gelegd met het werk van Elly Hoogeveen. Paragraaf 3.1 biedt ruimte aan humanistisch geestelijk begeleiders die vanuit de praktijk schrijven over het vak. Gekeken wordt of in hun geschreven werk houding en methodiek naar voren komen en in hoeverre dit een rol speelt in hun werk als geestelijk begeleider. In paragraaf 3.2 staan drie wetenschappers die zijn verbonden aan de UvH centraal. Ook bij deze drie wetenschappers wordt gezocht naar hun denken over houding en methodiek en de verhouding tussen beide begrippen. In paragraaf 3.3 is een weergave te lezen van twee interviews die zijn gehouden met twee geestelijk begeleiders die, evenals Hoogeveen was, werkzaam zijn in het ziekenhuis en daarnaast Hoogeveen als docent hebben gekend. Hen is specifiek gevraagd naar de rol die houding en methodiek binnen hun werk spelen en naar de rol die het denken van Elly Hoogeveen binnen hun werk speelt.

3.1 Humanistisch geestelijk begeleiders uit de praktijk

Zier Baak

Zier Baak studeerde in 1986 af aan het HOI. Hij is werkzaam als humanistisch geestelijk begeleider in het IJsselland ziekenhuis in Capelle aan den IJssel.

Gedeelde levensbeschouwing

Baak onderscheidt in het artikel met als titel *'Als het erop aankomt'* (1998) drie verschillende niveaus waarop het geestelijk begeleidingsgesprek kan plaatsvinden. De eerste twee zijn volgens hem te voeren door iedere geestelijk begeleider ongeacht diens levensbeschouwing.

Op het eerste niveau beschrijft Baak de geestelijk begeleider als betrokken toehoorder. Het tweede niveau gaat over existentiële noties die bij geestelijk begeleiders als beroepssort aan de orde kunnen komen. Voor het gesprek op het derde niveau is het volgens Baak noodzakelijk dat de levensbeschouwing van patiënt en geestelijk begeleider hetzelfde zijn. Het gaat hierbij volgens Baak om ‘van harte meezoeken’ en dat kan volgens hem alleen wanneer het gaat om een zoeken dat ook van de geestelijk begeleider zelf is of zou kunnen zijn. Er wordt gezocht naar een nieuwe weg en hierbij gaat het volgens Baak om de kern van de geestelijke begeleiding, *“het komt erop aan”* (Baak, 1998, p.41).

Van harte meezoeken kan volgens Baak dus alleen vanuit een gedeelde levensbeschouwing. Baak schrijft: *“Ik moet met mijn handen afblijven van waar ik mijn hart niet leg”* (Baak, Idem, p.42). Vertrouwen ontstaat volgens hem op deze basis van de gedeelde levensbeschouwing: *“Mensen kunnen bij hun zoeken een specifieke steun hebben aan ‘geloofsgenoten’; niet omdat die iets kunnen overnemen, maar omdat ze de vertrouwdheid kunnen bieden die vaak nodig is om in alle eerlijkheid onder ogen te zien hoe het nu allemaal zit en hoe het verder moet”* (Idem, p.44).

De houding naar bepaalde geloofsgenoten in gesprekken op het derde niveau is bij Baak anders dan op het eerste of tweede niveau. De houding op het derde niveau is er een van uiterste nabijheid waarin geestelijk begeleider en patiënt hetzelfde delen. Daar waar op niveau één en twee het gesprek iets minder de diepte in gaat, is dus volgens Baak ook minder betrokkenheid op het verhaal en de levensbeschouwing van de patiënt mogelijk. De houding van Baak lijkt dus afhankelijk van het type gesprek dat hij voert, en van het feit of zijn gesprekspartner dezelfde levensbeschouwing heeft als hijzelf. Het denken van Baak over methodiek komt in de tekst niet expliciet aan de orde, al kan worden ingebracht dat het onderscheid dat Baak maakt tussen de drie verschillende niveaus een methodiek kan worden genoemd. Alleen wordt deze niet als zodanig naar voren gebracht, onderzocht en geëvalueerd. Voor zover ik heb kunnen vinden is dit het enige artikel dat van Baak is gepubliceerd. Op basis van dit artikel is weinig te zeggen over zijn denken over houding en methodiek, deze lijkt buiten de context van het artikel te vallen.

Verbanden met Elly Hoogeveen

Waar Baak in zijn werk als geestelijk begeleider de nadruk legt op het belang van een gedeelde levensbeschouwing, doet Hoogeveen haar werk vanuit medemenselijkheid. Het vertrouwen tussen de geestelijk begeleider en de ander ontstaat volgens Baak (in ieder geval bij gesprekken op het derde niveau) vanuit een gedeelde levensbeschouwing. Vertrouwen

ontstaat bij Hoogeveen vanuit de relatie met de ander, het van binnenuit meeleven met de ander gebeurt vanuit medemenselijkheid en van daaruit kan een relatie ontstaan. Hoogeveen legt haar hart bij de andere mens, zij schrijft: *“Centraal voor het geestelijk werk is de bewogen interesse in het leven, zoals dat zich aan jezelf en de cliënt voordoet(...)Geestelijk werk wordt geïnspireerd door deze diepe interesse en richt zich middels deze betrokkenheid op het leven zoals dat zich in al zijn aspecten voordoet binnen het bestaan van de cliënt”* (Hoogeveen, 1991, p.150). Levensbeschouwing speelt bij Hoogeveen een meer impliciete rol in de relatie en het contact met de patiënt. Bij Baak lijkt de levensbeschouwing binnen zijn werk als humanistisch geestelijk begeleider meer een expliciete rol te spelen. Dit komt naar voren wanneer hij spreekt over van harte meezoeken met de patiënt, wat volgens hem alleen mogelijk is vanuit een gedeelde levensbeschouwing.

Brecht Moolenaar

Brecht Moolenaar werkt als humanistisch geestelijk begeleider in het Maasstad ziekenhuis in Rotterdam. Daarnaast werkt ze in het brandwondencentrum, een plek waar Elly Hoogeveen ook gedurende enkele jaren werkzaam is geweest. Hieronder komt eerst een tekst aan bod die is verschenen in de bundel *‘Door eenvoud verbonden’* (Moolenaar, 1997). Vervolgens wordt een meer actuele tekst besproken.

In haar werk gaat Moolenaar ervan uit dat het raadswerk *“niet exclusief is voorbehouden aan diegenen die daar beroepsmatig voor zijn aangesteld”* (Moolenaar, 1997, p.208). De geestelijk begeleider wordt volgens Moolenaar gekenmerkt door de intentie om stil te staan bij en in te gaan op *‘de lading’* die naar voren komt in het verhaal van de ander. Zij spreekt in dit verband van *‘beluisteren’*, omdat hierbij niet alleen sprake is van verbale communicatie (Idem, p.212). De geestelijk begeleider neemt deel aan het gesprek en raakt er als persoon in betrokken, Moolenaar schrijft in dit verband over een betrokken personage die mede van invloed is op het verdere verloop van het verhaal. De manier waarop de geestelijk begeleider reageert en het verhaal interpreteert zegt meer over de geestelijk begeleider dan over de patiënt. Dit betekent dat Moolenaar zich bewust is van de rol die de persoon van de geestelijk begeleider speelt in het contact met de patiënt. *“In ieder geval neem ik zelf deel aan het gesprek door als persoon in beeld te verschijnen met een eigen inbreng, waardoor ik tevens de relatie met de ander aanga”* (Idem, p.213).

Erkenning van eigenheid

Erkenning van de eigenheid van de ander is voor Moolenaar een belangrijk aspect in de begeleiding. *“Het betekent dat ik op betrekkningsniveau aan mensen de ervaring hoop te geven dat ze ‘erbij’ horen, dat ze, hoe het er verder ook voor staat, niet zijn afgeschreven en buitengesloten worden, dat ze niet in de steek gelaten worden, maar als medemens in tel blijven en serieus genomen blijven worden”* (Moolenaar, 1997, p.222). De ander krijgt de ruimte om in het contact met de geestelijk begeleider in contact te komen met *‘de eigen levensbeschouwing en zingeving’* (Idem, p. 214). Moolenaar streeft in haar werk als humanistisch geestelijk begeleider naar *‘menselijke waardigheid’* en komt daarbij op voor het respect van mensen naar zichzelf en anderen (Ibidem).

De erkenning van de ander als erbij horend blijkt ook uit het volgende citaat: *“Dit alles maakt ook dat ik niet alleen bezwaren heb tegen het spreken over ‘verzorging’ en ‘cliënten’, maar ook tegen het spreken over geestelijk ‘werk’. Dat klinkt tezeer als een opgave, van negen tot vijf uur. Al valt het raadswerk niet samen met mijn privé- leven, het is wel een deel van mijn leven”* (Idem, p.223).

Bronnen van kennis

Moolenaar (1997, p.215) maakt onderscheid tussen kennis waarvan een arts in zijn werk gebruik maakt en *“een bepaald normatief engagement dat inspiratie biedt”*. Deze laatste, morele insteek, kenmerkt de geestelijke begeleiding bij het zoeken naar zin en is breder dan louter wetenschappelijke kennis (Ibidem). Volgens Moolenaar wordt de geestelijk begeleider gevoed door bijvoorbeeld literaire bronnen, op deze manier kom je in aanraking met existentiële thema’s. Daarnaast noemt Moolenaar ook wetenschappelijke literatuur: *“Kennis van seculiere en andere levensbeschouwelijke stromingen, kennis van zingevingsprocessen en andere (sociaal- wetenschappelijke) kennis kan bijdragen tot het kunnen plaatsen en verstaan van het verhaal van de ander”* (Ibidem).

Moolenaar legt een accent op de levensbeschouwing. Zij schrijft hierover: *“Willen mensen begeleid worden vanuit, of op basis van een bepaalde godsdienst of een andere levensbeschouwelijke richting dan humanisme (stromingen met hun eigen tradities neergelegd in eigen organisaties), dan zijn ze beter af met iemand die zich in die betreffende stroming thuis voelt”* (Idem, p.214).

Methodiek

Wat betreft methodiek zegt Moolenaar (1997, p.220) het volgende: *“Waar een geestelijk verzorger op grond van kennis en methodische bekwaamheden in die zin als een deskundige*

wordt gedacht, doet dit in mijn ogen geen recht aan de aard van het werk.” De superieure claim van deskundigheid gaat volgens Moolenaar voorbij aan “*de wezenlijke gelijkheid van mensen in hun mens-zijn*” (Ibidem). En daarnaast, wanneer er uit wordt gegaan van een deskundige die de zaak in handen heeft, dan wordt voorbij gegaan aan de “*wisselwerking met de cliënt die nodig zal zijn voor het ontstaan van een gebeuren dat de naam ‘geestelijke verzorging’ mag dragen*” (Idem, p.221).

Moolenaar plaatst methodiek hier tegenover de aard van het werk en volgens haar wordt met methodiek geen recht gedaan aan de vorm van het werk. Ook is hieruit te lezen dat zij de geestelijk begeleider niet wat betreft kennis en methodische bekwaamheden, maar juist op persoonlijke vaardigheden, die van pas komen bij de vormgeving van het beroep, wil beoordelen. Dit sluit aan bij wat ik heb gevonden in het artikel van Moolenaar dat zij heeft geschreven in 2010.

In dit later verschenen artikel ‘*Ieder mens telt*’ plaatst Moolenaar (2010) kanttekeningen bij het gebruiken van een richtlijn die is geschreven om ‘*distress*’ te meten bij kankerpatiënten. Onderdeel van de richtlijn is een instrument waarmee op vastgestelde meetmomenten de behoefte aan psychosociale zorg bij kankerpatiënten kan worden ‘*gedetecteerd*’. Op een aantal punten verschilt het werken met een instrument (waar het in het artikel over gaat) fundamenteel van waaruit de geestelijk begeleider werkt. Het op eigen initiatief een patiënt bezoeken en het hiermee tonen van belangstelling is binnen het beroep van geestelijk begeleider erg belangrijk. Indirecte consultatie via een instrument, zo schrijft Moolenaar, werkt geheel anders. Volgens Moolenaar mag zorg niet louter worden gearticuleerd in termen van distress en verbetering van coping, maar (ook) als betrokkenheid bij lijden en tragedie en het bieden van nabijheid en solidariteit.

De doelgerichte manier van werken die tot uitdrukking komt in het meetinstrument staat tegenover aandacht en betrokkenheid als op zichzelf staande waarden die vanuit menselijke waardigheid worden nagestreefd. Volgens Moolenaar draait het om de kwaliteit van de zorgrelatie en Moolenaar is daarnaast van mening dat het krijgen van erkenning en troost bij tragedie er voor de patiënt aan kan bijdragen meer met het leven overweg te kunnen. Vanuit de zorgethiek ligt de focus niet op het bereiken van een bepaald effect, maar juist op de centrale waarde van menselijke waardigheid. Zeker de aanpak van de geestelijke begeleider vraagt volgens Moolenaar om een zorgethische benadering. De begeleidingsrelatie van de geestelijk begeleider is geen sociaal-technische, het gaat om levensvragen die in hun narratieve context beluisterd moeten worden.

Moolenaar ageert in het artikel *'Ieder mens telt'* tegen de ontkenning van grenzen aan maakbaarheid en beheersbaarheid die spreken uit de richtlijn waarover dit artikel gaat. *"Er zal altijd onmacht zijn en daarin zijn we onderling afhankelijk van zorg die we elkaar als naasten kunnen bieden. Zorg die hard nodig is voor onze kwaliteit van samen leven"* (Moolenaar, 2010, p.97).

Verbanden met Elly Hoogeveen

In het werk van Moolenaar is veel gelijkens te zien met het werk van Hoogeveen. De plek die Moolenaar geeft aan erkenning en het streven de ander het gevoel te geven erbij te horen komt voor een groot deel overeen met het streven naar gelijkwaardigheid van Elly Hoogeveen. De aard van het werk wordt door Moolenaar centraal gesteld, in plaats van het toepassen van methodiek. Bij Hoogeveen draaide het om de relatie met de patiënt, methodiek werd bij Hoogeveen gedacht in termen van het zo goed mogelijk tot stand brengen van die relatie. Dit kan in verband gebracht worden met wat Moolenaar schrijft over de essentiële wisselwerking tussen geestelijk begeleider en patiënt. Die wisselwerking (die Hoogeveen de relatie zou noemen) maakt dat een gesprek volgens haar de naam geestelijke begeleiding mag dragen. Moolenaar en Hoogeveen schrijven beiden over het belang van de persoon van de geestelijk begeleider voor het gesprek met de patiënt. Als geestelijk begeleider neem je zelf deel aan het gesprek en blijf je er niet als een toeschouwer buiten staan. Met een eigen inbreng wordt tevens een relatie met de ander aangegaan. Dit betekent dat je als geestelijk begeleider een ontwikkeling door moet maken die ervoor zorgt dat je die eigen inbreng kunt hebben: een eigen inbreng die ten dienste staat aan het gesprek met de ander.

Wat betreft het vinden van voeding kan de geestelijk begeleider zich volgens Moolenaar wenden tot zowel wetenschappelijke kennis, maar ook bijvoorbeeld tot literatuur. Op deze manier kom je in aanraking met verschillende existentiële thema's. Moolenaar gaat niet verder in op de manier waarop haar eigen houding tot stand is gekomen. Wel schrijft Moolenaar, en dat zou in zekere zin ook van Hoogeveen gezegd kunnen worden, dat het werk als humanistisch geestelijk begeleider een deel is van haar leven.

3.2 Humanistische wetenschappers

Ton Jorna

Sinds 1976 is Ton Jorna aan de UvH verbonden, van 1977 tot 1992 als directeur van het (toenmalige) HOI. Vanaf 1989 tot heden als universitair hoofddocent praktische humanistiek.

Elly Hoogeveen heeft hij gekend als collega docent en als humanistisch geestelijk begeleider. Onderstaande tekst over het denken van Jorna is tot stand gekomen na bestudering van het boek *'Echte woorden'* (Jorna, 2008) en het artikel *'Voor meer dan rede vatbaar'* (Jorna, 2010).

In de inleiding van zijn boek *'Echte woorden'* schrijft Jorna (2008, p.16) het volgende:

“Het is mijn overtuiging dat het hebben van levensbeschouwelijke opvattingen slechts voor een deel de praktijk van de geestelijke verzorging uitmaakt. Als het om de kwaliteit van de begeleiding gaat, zijn ook persoonsvorming en een verworven levenshouding van ‘er zijn voor de ander’ voor het contact met de cliënt van onmisbare waarde. In geestelijke begeleiding is het van belang dat de begeleider zichzelf is, zaken van binnenuit kan verhelderen en belichamen, en het andere leven dat zich toont als deelnemer aangaat, dat hij in de tussenruimte staat en daarin zijn weg gaat en vindt.” In de rest van dit hoofdstuk zal duidelijk worden dat dit citaat het denken van Jorna in beknopte zin weergeeft.

Geen vast verloop

Volgens Jorna (2008) is het van belang dat je er als geestelijk begeleider altijd van uitgaat dat het verhaal dat de ander vertelt klopt met hoe de ander nu is. Het is de stand van zaken, die een vertrekpunt vormt voor de verdere begeleiding. Tijdens de ontmoeting is het van belang dat de geestelijk begeleider tot een passend antwoord komt door naar de ander te luisteren in plaats van gebruik te maken van vooraf bedachte interventies. Het contact in het hier en nu staat centraal in plaats van dat de uitkomst van de ontmoeting bij voorbaat al vast staat. Jorna beschrijft dit als ergens vanuit werken, in plaats van ergens naartoe. Hiermee bedoelt hij dat verworven levenshouding en persoonsvorming van de geestelijk begeleider maken dat je er kunt zijn voor de ander (Jorna, 2008, p.246).

De weg naar binnen

In deel I van zijn boek schrijft Jorna (2008, p.31): *“Er zijn voor deze ander in deze situatie.”* Het onvoorwaardelijk toewenden naar de ander en diens situatie dat uit deze woorden spreekt zijn niet zonder meer vanzelfsprekend. Het draait om de persoon van de werker, en anders dan het beroep van humanistisch geestelijk begeleider zou doen vermoeden, niet in de eerste plaats om de levensbeschouwing. Dit heeft te maken met de opvatting van Jorna dat *“De kwaliteit van geestelijke begeleiding staat of valt met een zelf verworven diepte van de werker”* (Jorna, 2008, p.29). Hierbij moet volgens Jorna de *“binnenkant van het bestaan”* uitgangspunt zijn en blijven.

Bekend zijn met het eigen innerlijk kan ervoor zorgen dat van daaruit de weg van de ander wordt herkend. *“De weg via het hart en zijn beschouwelijkheid leidt niet tot traditionele parate feitenkennis en bijbehorende instrumentele vermogens, maar tot kennis van levensproblemen, van contact, van zinervaring, van het andere leven in zichzelf”* (Jorna, 2008, p.296). In het bovenstaande citaat maakt Jorna onderscheid tussen feitenkennis en kennis van het hart. Beide zijn van belang, maar binnen de humanistisch geestelijke begeleiding is kennis van het hart, het contact maken met het innerlijk en zin kunnen ervaren meer van belang. Juist dan kan vanuit de geestelijk begeleider zelf, contact worden gemaakt met de patiënt, met de andere mens. Jorna (2008) beschrijft verband authenticiteit als een vereiste voor mensen die zich inlaten met de levens- en zinragen van anderen. Wanneer er sprake is van authenticiteit, dan spreekt de werker werkelijk voor zichzelf. Een van binnenuit gevormde taal is via deze weg een weerslag van zelf doordachte materie. Het is, met andere woorden, belangrijk dat je zelf zaken doorleeft en je eigen antwoord leert geven aan levenszaken. Zelfkennis en zelfonderzoek zijn volgens Jorna zeer van belang, zij zorgen ervoor dat je meer bewust in het leven staat: over hoe je je tot het leven verhoudt en tot situaties waarin mensen verkeren. Jorna noemt dit verworvenheden van zelfkennis.

Zijnsmethodiek

Geestelijke begeleiding laat zich volgens Jorna niet rijmen met het toepassen van kennis: hiermee ga je voorbij aan de patiënt, de ander is dan object. Daarom introduceert Jorna (2008) de *zijnsmethodiek* die zich kenmerkt door deelnemende professionaliteit. De zijnsmethodiek plaatst Jorna tegenover de kennismethodiek, deze laatste is gebaseerd op doelrationele professionaliteit. In dit verband spreekt Jorna over een *‘kennistoepasser’* die buitenstaander blijft (Jorna, 2008, p.289). In de zijnsmethodiek gaat het erom in verbinding te zijn met de ander, wat gezegd wordt moet het contact bevorderen en verdiepen en zo de ander in zijn situatie recht doen. Van belang is dat het contact optimaal de kans krijgt een eigen verloop te hebben en een eigen clou. Daarom kan van tevoren geen doel worden gesteld, *“dan ligt het gesprek al aan de ketting.”* *“Deelnemende professionaliteit houdt in dat de werker bereid is elke situatie als werkelijkheid met de cliënt mee te maken en uit te houden, en met hem de aandacht naar binnen te richten om het bekende van de situatie in contact te brengen met de onbekendheid van de ruimte die de situatie ook biedt”* (Ibidem).

Een houding van liefde zorgt er volgens Jorna voor dat echt contact gemaakt kan worden met de ander. Door liefde ontstaat de mogelijkheid om echt open te staan voor dat wat zich in het contact aandient. Van belang is het om het primaat niet bij de ratio te leggen: *“Wanneer de*

ratio het primaat heeft en de werking van het hart en daarmee de geestelijke werkzaamheid tegenhoudt of op zijn minst frustreert, blijft de begeleider onvermijdelijk aan de buitenkant van de dingen staan. Het werk verliest zin, verdort en blijft oppervlakkig. Het kan wel informatief of kennismatig iets opleveren, maar zin genereert het niet” (Idem, p.288).

Jorna waarschuwt voor het reproduceren van door theorie aangereikte kennis en vaardigheden en voor het zonder meer toepassen van een vaardigheid. Juist door in het gesprek te komen met kennis en vaardigheden kan je als geestelijk begeleider het gevoel geven geen verantwoordelijkheid te dragen voor dat wat je aan het doen bent (Idem, p.276). Terwijl het in de geestelijke begeleiding volgens Jorna juist om de relatie gaat: je bent als begeleider werktuig en moet voor je rekening nemen wat je wel en niet doet. Als geestelijk begeleider ben je verantwoordelijk voor wie je bent in relatie met de ander en steeds moet je je verhouden tot deze andere individu. Vasthouden aan een vooraf bedachte interventie maakt dat het echte contact met de ander niet tot stand kan komen.

Om de ander bij te kunnen staan is het juist van belang dat de begeleider een relatie tot stand kan brengen. De geestelijk begeleider moet volgens Jorna deze relatie kunnen beleven, herkennen en overzien. De geestelijk begeleider moet bovenal bereid zijn de ander in die relatie ook echt te ontmoeten. Beschikbaarheid is hierbij een belangrijk begrip, beschikbaarheid om met *“deze mens in deze situatie in contact te zijn over wat hem hier en nu beroert”* (Idem, p.282). Het is van belang dat ieder contact wordt aangegaan als een nieuw contact. Jorna schrijft hierover: *“Juist die nieuwe ruimte geeft de mogelijkheid om weer tot een nieuw, vers en kloppend antwoord te komen”* (Idem, p.245).

Hoe nabij je als geestelijk begeleider ook bent, volgens Jorna is het niet de bedoeling dat je het leven van de ander overneemt. *“De cliënt moet altijd met zichzelf weer verder, zijn dagelijks leven leiden, maar de werker kan hem wel nieuwe inzichten en de ervaren verbondenheid meegeven voor onderweg”* (Idem, p.282).

Begripsdenken en analoog denken

Binnen de wetenschapsbeoefening is volgens Jorna een kloof tussen theorie en praktijk ontstaan: een kloof tussen begrippelijke interpretaties en innerlijke ervaring. Hij maakt in zijn boek onderscheid tussen begripsdenken en analoog denken. Analoog denken wordt door Jorna ook wel verstaan als verbindend denken en past goed binnen een beroep als geestelijke begeleiding. Woorden als subtiel en gevoelig kunnen met analoog denken in verband worden gebracht. Echter, begripsdenken is dominant geworden en dit gaat volgens Jorna ten koste van het contact met werkelijke ervaring: *“het blijft als het ware hangen in de begrippelijkheid*

waardoor ervaring tegenover begrijpen komt te staan. En dat is onnodig vervreemdend” (Jorna, 2008, p.270). Begripsdenken gaat volgens Jorna ten koste van contact dat mensen met elkaar hebben: gevoelens verdwijnen achter begrippen. Vooral de dominantie van begripsdenken zorgt volgens Jorna voor problemen en zorgt ervoor dat analoog denken ondersneeuwt. Juist levensproblemen laten zich rijmen met analoog denken, dit zorgt voor eenheid en leidt tot een ander bewustzijn en relationaliteit. Ervaring is hierbij een belangrijke bron en zorgt dat *er zijn* tot leven komt.

In het verlengde van het begripsdenken en analoog denken is ook het denken van Jorna in termen van de opleiding tot geestelijk begeleider te plaatsen. Hierin verdienen zowel wetenschappelijke ontwikkeling als persoonlijke ontwikkeling de aandacht. Volgens Jorna dient de nadruk echter wel te liggen op de persoonlijke ontwikkeling die studenten moeten doormaken. Door studenten te vragen naar hun ervaring, en daarbij contact te leggen met hun levenszaken, wordt introspectie en reflectie gestimuleerd. Op deze manier wordt diepte gezocht in het eigen leven en kan gaandeweg steeds meer diepte in het leven van de ander worden herkend.

De opleiding tot geestelijk begeleider

In de opleiding tot geestelijk begeleider gaat het er volgens Jorna om de geestelijk begeleider voor te bereiden om de ontmoeting met de ander open in te gaan. Theorie die wordt onderwezen over levenszaken kan niet los van de persoon van de werker bestaan. De persoon van de werker doet er wezenlijk toe en maakt dat de werkelijkheid kan worden beleefd en gedeeld (Jorna, 2008, p.277). In het artikel dat Jorna (2010) heeft geschreven in de bundel *‘Waardevolle wetenschap’* pleit hij voor meer persoonlijke ontwikkeling van studenten binnen de studie humanistiek. In de huidige situatie is de persoonlijke ontwikkeling van de student afhankelijk van diens eigen (intrinsieke) motivatie en inzet. Gevolg is dat ook met een aflatende persoonlijke ontwikkeling de studie te behalen is. Om als psychoanalyticus aan de slag te kunnen, moet een psychologie student eerst in de rol van patiënt een persoonlijk traject in zijn gegaan. Jorna stelt voor (en stelde zoals hij schrijft al eerder voor) om leerbegeleiding in te voeren binnen de studie humanistiek. Doel hiervan is om gedurende de hele studie te werken aan verinnerlijking en het doormaken van eigen levenssituaties. Op deze manier worden zaken die in de student spelen aangegaan en ontsloten. Deze leerweg staat los van doelstellingen die tijdens de studie behaald dienen te worden, maar richt zich op de binnenkant van het bestaan. De noodzaak is volgens Jorna groot: *“Om iets dergelijks toch in te voeren is weliswaar een ingrijpend voorstel, maar het past in de tijdgeest waarin*

persoonlijk ontwikkeling en echtheid in professionaliteit de kwaliteit uitmaken van mensgerichte beroepen, en dat geldt dan mijns inziens zeker voor de aard en inhoud van geestelijke begeleiding als professie” (Jorna, 2010, p.223).

Instrumentalisering en intellectualisering worden door Jorna valkuilen van de academische studie genoemd. Van belang zijn juist het leren omgaan met wat zich voordoet in het gesprek, dat wat lastig, pijnlijk en uitzichtloos is. Innerlijke vorming vormt een aanvulling op kennis en zorgt ervoor dat de geestelijk begeleider bekend is met zijn eigen innerlijk landschap. Hierdoor weet hij waarmee hij de ander wel- en niet van dienst is (Idem, p.225).

In de geestelijke begeleiding wordt kennis dus niet toegepast, maar deze zorgt door verinnerlijking dat er een humuslaag wordt gevormd. Hieruit kan de begeleider in gesprekken putten, om met eigen woorden te kunnen antwoorden op het verhaal van de ander. Jorna spreekt in dit verband over een grondhouding waardoor de werker steeds open de ontmoeting in kan gaan, om hierin vervolgens open en dialogisch te communiceren (Idem, p.226).

Samenvatting

Jorna schrijft zoals hierboven duidelijk is geworden uitgebreid over de houding van de geestelijk begeleider. En dan juist specifiek over hoe deze houding volgens hem tot stand komt. Een persoonlijke groei en innerlijke weg zijn nodig om meer vanuit jezelf te leven, en om uiteindelijk de beweging naar de ander te kunnen maken. De tekst die Jorna heeft geschreven in de bundel *‘Waardevolle wetenschap’* (2010) sluit aan bij de opvatting die te lezen is in *‘Echte woorden’* (2008). Hij pleit in *‘Waardevolle wetenschap’* namelijk voor meer persoonlijke vorming binnen het onderwijs aan humanistiek studenten. Jorna wil op zoek gaan naar mogelijkheden om deze vorming meer te stimuleren in het onderwijs, zodat een begeleid setting op gang wordt gebracht en vervolgens door de afgestudeerde geestelijk begeleider kan worden voortgezet.

Verbanden met Elly Hoogeveen

Zowel Jorna als Hoogeveen wijzen op het belang dat ieder contact met de ander nieuw wordt aan gegaan. Bij het lezen van Hoogeveen ontstaat de vraag op welke manier de houding van de geestelijk begeleider tot ontwikkeling komt. Het werk van Jorna sluit hierin aan op dat van Hoogeveen. Door hem wordt uitgebreid beschreven welke weg volgens hem naar het innerlijk dient te worden afgelegd en op welke manier de houding van de geestelijk begeleider tot stand wordt gebracht. Bij Hoogeveen lijkt het soms alsof haar houding vanzelfsprekend is, en lijkt het alsof het beroep van geestelijk begeleider een beroep is dat gemakkelijk door iedereen gedaan kan worden. Jorna laat zien dat het om moeilijke, trage materie gaat die doorworsteld

moet worden. Tijdens de opleiding van geestelijk begeleiders pleit hij voor leerbegeleiding die onder andere zorgt voor verinnerlijking van zaken die spelen.

Jorna gaat veel minder in op praktijkvoorbeelden van de geestelijke begeleiding dan Hoogeveen. Bij Hoogeveen komen verschillende thema's aan bod waar zij vervolgens reflecterend over schrijft. Hoogeveen kon hierbij putten uit haar eigen praktijk, Jorna is hiervoor afhankelijk van andere geestelijk begeleiders die hem casussen aanreiken.

Thema's als gelijkwaardigheid en beschikbaarheid komen bij Hoogeveen ruimschoots aan bod. Deze thema's worden bij Jorna minder expliciet besproken, wat dat betreft is een vergelijking minder makkelijk te maken. Echter, wat betreft de beweging naar de ander zijn zowel Jorna als Hoogeveen er volledig voor de ander. In het volgende citaat van Hoogeveen schrijft zij over die beweging naar de ander: *“Gevoeligheid voor de nood van de ander baseert zich mede op de gevoeligheid voor de nood van jezelf. De verwachting, de hoop dat die ander zijn emoties, zijn geraakt- zijn, met jou zal willen delen, vereist bijna- als er van gelijkwaardigheid sprake moet zijn- dat ook de werker zijn emoties zal willen en kunnen tonen, zich wil laten aanraken, het risico durft te lopen gekwetst te worden. Een open houding naar het leven en de medemens veronderstelt een zekere onbevangenheid, een bepaalde ongewapendheid”* (Hoogeveen, 1991, p95-97). Jorna schrijft in ongeveer hetzelfde verband: *“De personale competentie houdt dus in dat de werker zichzelf en de dingen van binnen heeft leren beluisteren en bereid is de sprong te wagen die nodig is om los te komen van zichzelf en in relatie te zijn. Deze competentie genereert daarmee het vermogen om met onverdeelde aandacht te kijken naar en zich rekenschap te geven van wat er met deze ander is en gebeurt en op die manier het verhaal van de gesprekspartner van binnenuit te lezen”* (Jorna, 2008, p.249).

Zowel Jorna als Hoogeveen wijzen op het belang van de ontmoeting, de toewending naar de ander en de relatie die daarin tot stand komt. De relatie tussen de geestelijk begeleider en de patiënt is voor beiden het meest belangrijk in het contact. Hoogeveen beschrijft voornamelijk de relatie zelf, Jorna gaat ruimschoots in op wat er aan de kant van de geestelijk begeleider nodig is om die relatie met de ander aan te kunnen gaan. Jorna en Hoogeveen zijn beiden terughoudend over de rol die wordt toebedeeld aan methodiek. Jorna gebruikt zelfs de term zijsmethodiek, die hij plaatst tegenover kennismethodiek. Voornamelijk de relatie staat centraal, vasthouden aan een methodiek maakt dat het verdere verloop van het gesprek al min of meer vaststaat. Door het verhaal van de ander in een schema te willen vatten, wordt het gesprek en wat daarin kan gebeuren ingeperkt. Terwijl het voor de geestelijke begeleiding enorm van belang is dat het gesprek niet bij voorbaat vaststaat, maar een eigen verloop mag

hebben. Hiermee wordt recht gedaan aan het unieke van deze ander in deze situatie. Van de geestelijk begeleider wordt gevraagd zich open te kunnen stellen en zich toe te kunnen wenden naar de ander. Hiervoor is het belangrijk dat hij bepaalde thema's die in zijn eigen leven spelen hem niet bezetten. Maar dat hij vanuit de herkenning in zijn eigen leven, de beweging naar de ander en diens unieke levensverhaal, kan maken.

Jan Hein Mooren

Jan Hein Mooren is psycholoog en sinds 1974 als docent en supervisor verbonden aan het HOI en later de UvH. Hij doceert het vak methodiek van de geestelijke begeleiding. In het navolgende wordt ingezoomd op het denken van Jan Hein Mooren, waarbij wordt gezocht naar houding en naar zijn visie op methodiek binnen de geestelijke begeleiding. Het boek *'De moed om te zien'* (Mooren, 2010) wordt als een van de bronnen gebruikt, dit boek werd geschreven over humanistisch geestelijke begeleiding bij justitie. Naast *'De moed om te zien'* wordt het boek *'Bakens in de stroom'* (Mooren, 1999) gebruikt als tweede bron. Door beide boeken te kiezen zijn een recente en een wat oudere bron geraadpleegd en wordt het denken van Mooren breder bestudeerd dan wanneer alleen wordt gefocust op één (oudere of recentere) bron. In *'Bakens in de stroom'* gaat Mooren op zoek naar *"een methodiek van het humanistisch geestelijk werk"* (Mooren, 1999).

Radicale keuze voor menselijkheid

Uitgangspunt in de begeleiding die geestelijk begeleiders aangaan met gedetineerden is dat mensen zoveel gemeenschappelijk hebben: humanistisch geestelijke begeleiding baseert zich, zo schrijft Mooren in *'De moed om te zien'* (2010, p.11), op een *"radicale keuze voor menselijkheid"*. Geestelijk begeleiders pogen processen van bezinning en (her)oriëntatie op het bestaan te bevorderen door op individueel niveau gesprekken te voeren. Ook zetten zij zich in voor het bevorderen van humaniteit in de instelling.

Volgens Mooren wordt door geestelijk begeleiders aangesloten bij het ervaringsperspectief van de gedetineerde. Ze zijn daarbij gericht op het ontwikkelen van menselijke mogelijkheden en zijn betrokken bij de omstandigheden waarin de gedetineerde verkeert, hoe moeilijk of onmogelijk deze ook lijken. De radicale keuze voor menselijkheid die hierboven ook is genoemd, *"plaatst raadslieden voor de opgave open en ontvankelijk te zijn voor het levensverhaal van de gedetineerde"* (Idem, p.12). Begeleiding vereist volgens Mooren dat empathie kan worden opgebracht voor de ander. Hij spreekt over een professionele attitude van betrokkenheid en gerichtheid op menselijke waarden.

Grondhouding

Mooren gaat in *'De moed om te zien'* in op de term grondhouding. Grondhouding is volgens hem een gemeenschappelijk punt van waaruit geestelijk begeleiders hun werk vormgeven. Hij citeert de omschrijving die Mooren en van der Kwaak in 1996 gebruikten in de bundel *'Verbondenheid'*. Grondhouding wordt hier beschreven als verwijzend naar: *"Het geheel van fundamentele waarden die in en door de wijze van optreden van raadslieden in begeleidingssituaties worden gerealiseerd"* (Mooren, 2010, p.13). Kernwaarden (zo noemt Mooren het vervolgens) voor de humanistisch geestelijke begeleiding zijn menselijke waardigheid, zelfbestemming, streven naar gelijkwaardigheid, authenticiteit, verantwoordelijkheid en verbondenheid. Een aantal factoren bepaalt welke accenten de geestelijk begeleider binnen deze waarden legt: deze worden bepaald door de eigen visie, expertise en biografie. Tevens speelt de reactie op de betreffende casus en op *"dat wat zich in het contact met de gedetineerden aan thema's, vragen en interactiemomenten aandient"* een rol (Idem, p.14). De grondhouding wordt door Mooren beschouwd als de concretisering van het humanisme; de levensbeschouwelijke visie. Deze loopt als rode draad (soms meer, soms minder expliciet) door de begeleiding. Door de inspiratie die geestelijk begeleiders uit het humanisme halen is het mogelijk een betrokken en gemotiveerde invulling aan het werk te geven. Daarnaast biedt het humanisme een raamwerk *"voor het verstaan van de verhalen van cliënten en dus als basis voor een goed begrip van hun existentiële conditie"* (Ibidem).

Ook in het boek *'Bakens in de stroom'* beschrijft Mooren (1999) de grondhouding van de geestelijk begeleider als een belangrijk onderdeel van het werk. Hij schrijft hierover: *"Ten behoeve van een sterk professioneel ethos in overeenstemming met genoemde waarden dient daarbij tegelijkertijd de grondhouding in het proces van professionele vorming continue intensieve aandacht te krijgen en dienen methodieken bevraagd te worden op hun bijdrage aan het realiseren van die grondhouding"* (Mooren, 1999, p.11). In bovenstaand citaat brengt Mooren de grondhouding in verband met methodiek. Methodieken kunnen volgens Mooren bijdragen aan het realiseren van de grondhouding. Verderop in deze paragraaf wordt verder ingegaan op het denken van Mooren in termen van methodiek.

Een andere plaats waar Mooren het over grondhouding heeft is wanneer hij spreekt over het humanistische in de geestelijke begeleiding. Het eerste niveau waarop volgens hem het humanistische gehalte naar voren komt is in de inspiratie van waaruit het werk wordt gedaan, de motivatie. Hierbij noemt hij begrippen als medemenselijkheid en solidariteit. Het tweede niveau betreft het gedrag, de wijze waarop geestelijk begeleiders zich opstellen in contact met patiënten. Dit niveau, het gedrag van geestelijk begeleiders in contact met patiënten, wordt

door Mooren met de term grondhouding verbonden. Het derde niveau beschrijft de inhoud van en de manier waarop humanistische inzichten een rol spelen in gesprekken met patiënten. Het gaat hierbij bijvoorbeeld om existentiële thema's (Idem, p.20).

Mooren gaat, zoals uit bovenstaande blijkt, in op de term grondhouding. Opvallend is dat Mooren de term grondhouding in verband brengt met methodiek en dat methodiek volgens hem behulpzaam is bij het tot stand brengen van de grondhouding.

De gerichtheid in het begeleidingsgesprek

Alhoewel er door geestelijk begeleiders verschillende accenten worden gelegd op relationele voorwaarden, bestaat er redelijk wat overeenstemming over binnen het beroep belangrijke waarden. Mooren noemt in dit verband inlevend vermogen, respect, verbondenheid, gelijkwaardigheid en de gerichtheid op dialoog. Meer discussie vindt volgens hem plaats over bijvoorbeeld de plaats die de levensbeschouwing binnen het beroep inneemt en het ambtshalve karakter (Mooren, 1999, p.16).

Volgens Mooren is een van de essenties van de geestelijke begeleiding *“het ondersteunen en bevorderen van een proces van reflectie over het zelf, de wereld en het bestaan”* (Mooren, 2010, p.153). Geestelijk begeleiders richten zich hierbij voornamelijk op een levenshouding, in plaats van op psychologische zelfkennis in het algemeen. Belangrijk in deze levenshouding zijn authenticiteit en menswaardigheid. Authenticiteit wordt door Mooren beschreven als *“de richtinggevende norm voor de ontwikkeling van de menselijke persoon”*. Menswaardigheid als *“de norm voor de omgang met de medemens en voor de houding tegenover de samenleving”* (Idem, p.155). Het ontwikkelen van authenticiteit en het streven naar menswaardigheid maken deel uit van de existentiële ontwikkeling. Het streven van de geestelijk begeleider is ervoor te zorgen dat de cliënt in zijn levensverhaal als persoon tevoorschijn komt en tot zelfreflectie wordt gestimuleerd. In het levensverhaal komt tot uitdrukking hoe de cliënt in het leven staat, en wie hij is (Ibidem). Volgens Mooren streeft de geestelijk begeleider naar meer authenticiteit en menswaardigheid bij de patiënt. Op welke manier volgens Mooren de geestelijk begeleider komt tot een houding die dit mogelijk kan maken, wordt niet duidelijk.

Binnen de geestelijke begeleiding gaat het niet om effectiviteit of een vooraf beschreven aanwijsbaar resultaat. Een doel in algemene termen is volgens Mooren *“een bevredigende ervaring van zinvolheid”* (Mooren, 1999, p.22). Binnen het beroep van geestelijk begeleider wordt de voorkeur gegeven te spreken over interacties en ervaringen, in tegenstelling tot planmatig en procedureel handelen (Ibidem).

Mooren verwijst in zijn boek *'De moed om te zien'* naar Argyris & Schön (1974). Zij gebruiken een volgens Mooren belangrijk inzicht over professioneel handelen, en duiden dit aan met de term *'Theory in use'*. Daarmee gaan ze er vanuit dat veel beroepsmatig handelen niet alleen tot stand komt door expliciete theorieën, maar door theorieën die we met ons meedragen. Deze bevatten wel kennis, maar kunnen niet onder woorden worden gebracht (Mooren, 2010, p.158).

Casuïstiek

Met behulp van het beschrijven van en reflecteren op casuïstiek wordt volgens Mooren gewerkt aan professionele deskundigheid en kwaliteit. Beroepen waarin het begeleiden van mensen centraal staat ontwikkelen zich volgens Mooren bij uitstek via de praktijk van alledag, in plaats van louter via wetenschappelijk onderzoek (Mooren, 1999, p.9).

Methodiekontwikkeling en humanistisch geestelijke begeleiding

Mooren beschrijft professioneel handelen als methodisch handelen en met behulp van methodiekontwikkeling kan volgens hem richting worden gegeven aan de wijze waarop begeleiders omgaan met vragen en problemen die zij in de praktijk tegenkomen. Door de technisch-instrumentele gevoelswaarde wordt methodiekontwikkeling binnen humanistische kringen met gemengde gevoelens ontvangen. Volgens Mooren komt dit vooral doordat de aard van het werk (streven naar humanisering) niet te rijmen lijkt met het begrip methodiek. Echter, volgens Mooren is het ontwikkelen ervan tóch van belang, hiervoor noemt hij de volgende redenen. Ten eerste stelt methodiek professionals in staat systematisch na te denken over hun handelen en wat ermee wordt beoogt. Ten tweede kan met behulp van methodiekontwikkeling binnen de beroepsgroep worden gecommuniceerd en kunnen visies worden uitgewisseld. Op deze manier wordt de kwaliteit bevorderd. Ten derde is Mooren van mening dat methodiekontwikkeling het werk voor de geestelijk begeleider minder zwaar maakt. Door een zekere mate van objectivering van het handelen is de kwaliteit niet alleen afhankelijk van bijvoorbeeld de motivatie, stemming en betrokkenheid van de begeleider. *“En daardoor hoeft niet elke keer van de grond af aan een geschikte invalshoek voor de begeleiding van een cliënt te worden uitgevonden”* (Mooren, 1999, p.10).

Het nalaten van methodiek vormt volgens Mooren een bedreiging voor de professionele uitoefening van het vak en de controle die daarop nodig is. Volgens Mooren kan methodiek ook gericht zijn op het bevorderen van de waarden individualiteit, authenticiteit en zelfbeschikking (Ibidem).

Samenvatting

Volgens Mooren ligt de keuze voor menselijkheid aan de basis van het werk van de humanistisch geestelijk begeleider. Waarden waarover geen discussie is binnen het beroep zijn volgens hem inlevend vermogen, respect, verbondenheid, gelijkwaardigheid en de gerichtheid op dialoog. Mooren pleit in zijn werk voor het ontwikkelen en reflecteren op casuïstiek, deze bevorderen professionele deskundigheid en kwaliteit en aan de hand hiervan kan methodiek worden ontwikkeld. Op deze manier kan systematisch worden nagedacht over het beroep, kan erover worden gecommuniceerd en wordt het minder zwaar voor de geestelijk begeleider. Hiermee bedoelt Mooren dat met behulp van methodiek het handelen kan worden geobjectiveerd en het slagen van de begeleiding minder afhankelijk is van voorwaarden zoals de stemming, motivatie en betrokkenheid van de geestelijk begeleider. De grondhouding van begeleiders wordt door Mooren in verband gebracht met de humanistische levensbeschouwing; geestelijk begeleiders halen inspiratie uit de levensbeschouwing om op een betrokken en gemotiveerde wijze invulling te geven aan hun werk. Daarnaast kan methodiek volgens Mooren bijdragen aan het vormgeven van de grondhouding.

Verbanden met Elly Hoogeveen

Mooren schrijft dat in het werk van de humanistisch geestelijk begeleider interacties en ervaringen van belang zijn. Hij zet dit tegenover planmatig en procedureel handelen (Mooren, 1999, p.22). Ook Hoogeveen vond deze gedachte in haar werk belangrijk: *“De interventies dienen een doel, dat van de relatie, maar op zodanige wijze dat deze relatie in dienst staat van het proces van de cliënt”* (Hoogeveen, 1991, p.89). Het belangrijkste voor Hoogeveen was de relatie van mens tot mens, hierin kon alles gebeuren. Zij schrijft het volgende over de begeleiding: *“Zo vraagt de begeleiding van cliënten vaak van de geestelijk werker een subtiele balans tussen emotionele betrokkenheid, nabijheid en de tegelijkertijd aanwezige rationele bewustheid van de situatie, de omstandigheden, de gevoeligheden van de cliënt. Een balans, welke zijn interventies en reacties stuurt”* (Idem, p.90).

Mooren schrijft dat er verschillende accenten worden gelegd op relationele voorwaarden, maar dat er al met al redelijk wat overeenstemming is over de waarden inlevend vermogen, respect, verbondenheid, gelijkwaardigheid en gerichtheid op dialoog. Al deze waarden zijn terug te vinden in de door Hoogeveen geschreven teksten en stonden bij haar hoog in het vaandel. Mooren schrijft over een radicale keuze voor medemenselijkheid, Hoogeveen schrijft dat medemenselijkheid bij haar de basis heeft gevormd om het werk van humanistisch geestelijk begeleider te kiezen.

Ook Mooren vindt zoals gezegd interacties en ervaringen van belang, echter de manier waarop hij dit poogt te bereiken verschilt van die van Hoogeveen. Zij zet zich af tegen methodiek, dit leidt volgens haar af van de relatie en Hoogeveen waarschuwt in haar werk voor het gebruiken van methodiek. Mooren poogt juist door middel van het ontwikkelen van methodiek, en hiermee een bepaalde objectivering van het beroep, het slagen van een begeleiding minder afhankelijk te maken van de persoon van de begeleider. Terwijl het bij Hoogeveen juist wel draait om de persoon van de begeleider.

Zowel het ontwikkelen van authenticiteit als het streven naar menswaardigheid zijn volgens Mooren noodzakelijk voor een existentiële ontwikkeling. Mooren spreekt hierover wanneer het gaat over het bereiken van meer authenticiteit en menswaardigheid bij de patiënt. Hoe Mooren de (existentiële) ontwikkeling ziet die zich afspeelt in de geestelijk begeleider alvorens met de patiënt in gesprek te gaan, wordt niet duidelijk. Ook bij Hoogeveen wordt niet duidelijk op welke manier de houding van de geestelijk begeleider volgens haar tot stand komt.

Mooren wijst op het belang aandacht te besteden aan de grondhouding van raadslieden, niet duidelijk wordt op welke manier dit volgens hem het beste kan gebeuren. Mooren richt zich in zijn werk op het ontwikkelen van casuïstiek om op deze manier te komen tot een methodiek die ook bijdraagt aan de grondhouding van geestelijk begeleiders. De grondhouding ontstaat bij Mooren veel meer vanuit iets dat buiten de geestelijk begeleider is, dan dat het in de geestelijk begeleider aanwezig is. Zoals Hoogeveen schreef: *“Ik spreek, ik voel te willen spreken, vanuit ’n overtuiging, ’n geloof, zekerheden”* (Hoogeveen, 1977, p.40). Waar het bij Hoogeveen van binnenuit komt lijkt Mooren het, omwille van de ontwikkeling van het vak, te willen objectiveren.

Carmen Schuhmann

Carmen Schuhmann is enkele jaren als humanistisch geestelijk begeleider bij justitie werkzaam geweest. Sinds 2008 werkt zij bij de UvH als universitair docent praktische humanistiek.

Betekenisgeving

Samen met een gedetineerde gaat Schuhmann op zoek naar de betekenisgeving in de situatie en het levensverhaal van de gedetineerde. Verantwoordelijkheid speelt hierbij een belangrijke rol, Schuhmann acht het wezenlijk dat gedetineerden *“een zekere verantwoordelijkheid nemen voor de keuzes die ze maken”* (Schuhmann, 2011a, p.21). Het gepleegde delict vormt

slechts een vertrekpunt om het te hebben over gebeurtenissen in het leven die betekenisvol zijn in relatie tot de situatie waarin de gedetineerde zich bevindt (Idem, p.20).

Schuhmann zet haar benadering van verantwoordelijkheid af tegen hoe verantwoordelijk in strafperspectief wordt gedacht. In strafperspectief worden eenduidige verklaringen en beschrijvingen van situaties gegeven. Als geestelijk begeleider richt Schuhmann zich op de verhalen die een web aan gebeurtenissen vormen en die alle betekenisvol aan elkaar en de huidige situatie zijn verbonden (Ibidem). De manier waarop Schuhmann omgaat met de verhalen van gedetineerden wordt door haar aangeduid als het zingevingsperspectief. Volgens eigen zeggen zet Schuhmann zich in voor *“een open uitwisseling en voor meer flexibiliteit in de betekenisgeving”* (Idem, p.24).

De vrijplaats binnen de geestelijke begeleiding

In de tekst waarop bovenstaande is gebaseerd schrijft Schuhmann het volgende over de vrijplaats: *“In de vrijplaats van het raads gesprek geeft aandacht voor het leed van gedetineerden hen de ruimte om zich tot hun verantwoordelijkheid te verhouden”* (Schuhmann, 2011a, p.21). In de tekst die Schuhmann (2011b) schreef voor het *‘Tijdschrift voor humanistiek’* met als titel *‘Op de vlucht voor wraakgodinnen’*, gaat zij verder in op de vrijplaats binnen de geestelijke begeleiding. Deze tekst is geschreven aan de hand van de mythe van Orestes. In de tekst schrijft Schuhmann (2011b, p.42) het volgende: *“Welke verhalen zou Orestes daar vertellen, en hoe zou Apollo hem kunnen ‘bijstaan, troosten en hulpvaardig met goede raad toespreken?’”*

De grote kritiek op het strafperspectief van Schuhmann is het *“eendimensionale waarheidsvertoog”* (Idem, p.44) waarin weinig ruimte is voor *“complexiteit of meerdimensionaliteit van menselijke ervaring”* (Idem, p.42). Juist deze laatste zorgen ervoor dat nieuwe betekenis en betekenislagen kunnen worden gegeven. Op deze manier ontstaat een breder perspectief op de huidige situatie en het levensverhaal. *“Het narratieve antwoord bestaat uit het onderzoeken van meer verhalen, perspectieven en verbanden tussen gebeurtenissen die de complexiteit van geleefde ervaringen beter representeren en het zo creëren van nieuwe betekenissen en betekenislagen die buiten paradigmatische duidingen vallen”* (Idem, p.45).

Schuhmann acht het van belang dat geestelijk begeleiders zich inzetten voor het creëren van een vrijplaats, ook buiten die vrijplaats. Wat Schuhmann ziet als *buiten de vrijplaats* wordt niet geheel duidelijk. Ze schrijft in dit verband over het creëren van narratieve ruimten (niet alleen voor gedetineerden, maar ook voor personeel) en het belang zich buiten de vrijplaats

niet te laten onderwerpen aan dominante vertogen (Idem, p.46). Schuhmann noemt bovenstaande ook wel een ‘*sociaal-activistische dimensie*’ binnen de organisatie. Niet duidelijk wordt of haar houding als geestelijk begeleider ook als sociaal-activistisch is te duiden.

Het kleine verhalenperspectief

Samen met Sools verkent Schuhmann (2011) het kleine verhalenperspectief als aanvulling op humanistisch geestelijke begeleiding met wat zij noemen “*het gangbare grote verhalenperspectief*” (Sools en Schuhmann, 2011, p.78). Volgens Sools en Schuhmann is er een verschil tussen de grote verhalenbenadering en de kleine verhalenbenadering. Voor de laatste willen zij in hun artikel aanzetten tot een methodiek. In het kleine verhalenperspectief is meer aandacht voor het vertelproces en is er sprake van alledaagse, levende en vaak letterlijk korte verhalen. “*Een kleine verhalenbenadering maakt mogelijk dat iedere gebeurtenis, hoe schijnbaar klein ook, met aandacht en zorgvuldigheid wordt behandeld en serieus genomen*” (Idem, p.76). “*Vanuit het gangbare grote verhalenperspectief wordt geestelijke begeleiding opgevat als het begeleiden bij levensvragen. Daarmee lijken alledaagse gesprekken en gesprekjes niet direct thuis te horen in de begeleiding*” (Idem, p.78). In het kleine verhalenperspectief wordt alles wat de cliënt zegt als betekenisvol opgevat. Er wordt hierbij geen onderscheid gemaakt tussen alledaags en existentieel (Ibidem). Het is, aldus Sools en Schuhmann, een uitdaging om op zoek te gaan naar waar het kleine verhaal, buiten de spreekkamer van de geestelijk begeleider of aan het bed van de patiënt, gevonden kan worden.

Sools en Schuhmann verwijzen in hun artikel naar een artikel van Alma en Anbeek (2011) waarin drie kerncompetenties van de geestelijk begeleider worden genoemd. Deze drie kerncompetenties worden vervolgens in het licht van de kleine verhalenbenadering bekeken. De eerste door Alma en Anbeek genoemde competentie is de hermeneutische competentie. De tweede kerncompetentie is de zelfreflectieve competentie, deze achten Sools en Schuhmann ook voor de kleine verhalencompetentie van belang. In verband met de derde competentie wordt het woord houding letterlijk genoemd. Sools en Schuhmann schrijven hierover: “*De heuristische competentie tenslotte betreft de houding van ‘niet-weten’ en openheid die een geestelijk begeleider zich eigen dient te maken*” (Sools en Schuhmann, 2011,p.79).

Schuhmann en Sools onderkennen het belang van een houding van niet-weten en de openheid die belangrijk is als geestelijk begeleider, maar binnen dit artikel wordt op deze houding niet verder ingegaan. Onduidelijk blijft hoe deze houding volgens Sools en Schuhmann tot stand

komt. Met hun artikel proberen Sools en Schuhmann vanuit een wetenschappelijke invalshoek aansluiting te vinden bij het *sociaal-wetenschappelijk narratieve onderzoek*. Het lijkt erop dat het verder ingaan op houding dan ook niet past binnen de wetenschappelijke benadering van Sools en Schuhmann in dit artikel. Doordat het artikel meer is gericht op de wetenschappelijke doordenking van het vak, en niet direct op de praktijk, ligt het niet in de lijn van dit artikel in te gaan op de praktische competenties van de geestelijk begeleider en hoe deze volgens Sools en Schuhmann ontwikkeld dienen te worden.

Verbanden met Elly Hoogeveen

Ik herken de interesse die Schuhmann voor iedere gedetineerde opnieuw heeft uit het werk van Hoogeveen. Bij elke gedetineerde waarmee zij een gesprek heeft, gaat Schuhmann op zoek naar diens betekenisgeving en zoekt mee naar de manier waarop het leven van de gedetineerde zich tot het delict dat is gepleegd verhoudt. Dat steeds weer interesse hebben in die andere mens, is een belangrijk kenmerk van de houding van Elly Hoogeveen. Iets van de houding van Schuhmann wordt wel duidelijk wanneer ze de vrijplaats van Orestes vergelijkt met de vrijplaats die de gedetineerde bij de geestelijk begeleider kan vinden. In deze vrijplaats wordt Orestes (en dus ook de gedetineerde) bijgestaan, getroost en hulpvaardig met goede raad toegesproken.

Schuhmann is in haar verschillende artikelen voornamelijk op een onderbouwende, beschouwende manier bezig het vak te doordenken. Begripsmatig doet zij een poging het vak te verhelderen en de plaats van de geestelijk begeleider in een strafinstelling te bepalen. Aan de hand van de mythe van Orestes poogt Schuhmann het begrip vrijplaats te duiden, voor de praktijk zou het meer bruikbaar zijn geweest wanneer dit duiden gebeurt aan de hand van een casus uit de praktijk, zoals ook het geval is in de eerste tekst die hierboven van Schuhmann is besproken. Een verschil met Hoogeveen is dan ook dat het werk van Hoogeveen (bijna) altijd een directe verbinding had met de praktijk.

Schuhmann maakt vanuit haar praktijk een theoretische vertaalslag, waarbij begripsdenken centraal staat. In de tweede tekst die ik van Schuhmann (2011b) heb bestudeerd is zij voornamelijk bezig met de verhouding institutie/ maatschappij en hoe de geestelijke begeleiding zich daarin bevindt. Het denken over de organisatie kwam ook bij Hoogeveen aan bod, maar het belangrijkste was toch steeds weer het contact met de patiënt. Door Hoogeveen werd het belang van de organisatie niet onderschat, maar vanuit een persoonlijke overtuiging was voor haar de relatie met de patiënt, de relatie van mens tot mens, het meest belangrijk.

In het artikel van Sools en Schuhmann wordt een onderscheid gemaakt tussen de benadering van grote en kleine verhalen. In de kleine verhalen benadering is meer aandacht voor letterlijk de kleine, korte verhalen. Hoogeveen maakte geen expliciet onderscheid tussen kleine of grote verhalen, maar vraagt zich in haar boek wel af welke plek eenvoudige handelingen innemen binnen het werk van geestelijk begeleider. Dat blijkt uit de volgende passage uit het werk van Hoogeveen: *“Allereerst is er de ervaring dat je als geestelijk werker veel eenvoudige gesprekken voert, veel simpele situaties beleeft omdat je er nu eenmaal toch bent”* (Hoogeveen, 1991, p.30). Ook deze kleinere zaken werden door Hoogeveen met aandacht en zorgvuldigheid behandeld en serieus genomen, zoals *“het poetsen van een gebit”* (Idem, p.31). Ze schrijft hierover: *“Deze en dergelijke ‘eenvoudige’, maar voor de betrokkene(n) op dat moment en in de situatie betekenisvolle handelingen verricht je vanzelfsprekend vanuit je aanwezigheid”* (Ibidem). Sools en Schuhmann willen met hun artikel aanzetten tot een kleine verhalen methodiek. Voor Hoogeveen was het niet nodig dit onderscheid te maken, zij had oog voor zowel kleine als grote verhalen. Methodische uitgangspunten voor Hoogeveen zijn gelijkwaardigheid, betrokkenheid en eerlijkheid (Idem, p.71). Zolang deze voorwaarden voor Hoogeveen als geestelijk begeleider haalbaar zijn, is een onderscheid tussen kleine en grote verhalen niet nodig. Hoogeveen legt de nadruk op algemeen menselijke vermogens als *“echtheid, betrouwbaarheid, begrip, betrokkenheid, moed, acceptatie, openheid, verstandig inzicht”* (Idem, p.31).

3.3 Expert interviews

Inleiding

In deze paragraaf staan twee expert interviews met Beate Giebner en Anne-Mieke Ripken centraal. Expert interviews kunnen worden gebruikt om informatie te verkrijgen die niet in de literatuur gevonden kan worden. Een interview wordt in dat geval gehouden met iemand die kennis, ervaring of een mening heeft over het onderwerp van onderzoek. Wanneer de geïnterviewde het uiteindelijke verslag goedkeurt, kan het interview worden gebruikt als geautoriseerde bron en is op deze manier qua waarde vergelijkbaar met bijvoorbeeld een artikel in een tijdschrift (website rijksuniversiteit Groningen, 2012). Geen van de hiervoor door mij bestudeerde bronnen ging expliciet in op de drie voor deze scriptie belangrijke thema's houding, methodiek en Elly Hoogeveen. Zowel Beate Giebner als Anne-Mieke Ripken zijn sinds lange tijd werkzaam als humanistisch geestelijk begeleider in een ziekenhuis. Daarnaast zijn beiden bekend met het werk van Hoogeveen en hebben zij allebei in hun studententijd Elly Hoogeveen als docent aan het HOI meegemaakt. Vanwege hun

jarenlange ervaring als geestelijk begeleider en het feit dat ze les hebben gehad van Hoogeveen, zijn Giebner en Ripken gevraagd mee te werken aan dit onderzoek. Beide respondenten is gevraagd om toestemming om hun naam bij het interviewverslag te vermelden. Ik heb hiervoor gekozen, omdat het volgens mij uitmaakt wie er spreekt over dit onderwerp. Juist de bron van informatie is van betekenis wanneer het erom gaat kennis en ervaring in mijn scriptie op te nemen.

De namen van mijn respondenten heb ik gekregen van mijn begeleider, Ton Jorna. Hij is ervan op de hoogte welke humanistisch geestelijk begeleiders Elly Hoogeveen hebben gekend en op deze manier kon ik selectief respondenten benaderen. De weergaven van de interviews worden kort ingeleid met achtergrondinformatie over de respondenten.

Tijdens het interviewen vond ik het belangrijk te horen wat de respondenten zelf van waarde vonden in het werk van Hoogeveen. Daarnaast was ik specifiek op zoek naar welke plek de term houding in hun denken en werk als geestelijk begeleider anno 2012, inneemt. En hoe houding zich hierin verhoudt tot methodiek.

De interviews heb ik met een voice recorder opgenomen en vervolgens verbatim uitgewerkt. Van de verbatim uitwerking heb ik de verslagen gemaakt zoals ze te vinden zijn in deze scriptie. De verslagen zijn door de respondenten gelezen en goedgekeurd.

Beate Giebner

“De hartstocht en de durf vind ik zeer bruikbaar”

Beate Giebner behaalde in 1990 haar diploma aan het HOI. Sinds 1998 is zij werkzaam als humanistisch geestelijk begeleider in het Academisch Medisch Centrum (AMC). Giebner heeft aan het HOI les gehad van Elly Hoogeveen en is door Hoogeveen als supervisor begeleid tijdens een van haar stages.

Elly Hoogeveen

Hoogeveen vertelde volgens Giebner tijdens de lessen die zij aan het HOI gaf altijd veel praktijkverhalen: *“Ze kon enorm vertellen en iedereen hing daarbij aan haar lippen”*. Ook werden situaties in haar lessen vaak uitgespeeld, Hoogeveen was daarbij altijd zeer ondersteunend en motiverend: ze probeerde de goede dingen eruit te halen. Ze stuurde sterk, was enthousiast, bevlogen en kon veel lof geven aan studenten. Je voelde je goed bij haar, door de feedback, het commentaar en de reacties die je kreeg. Je werd als het ware versterkt in je persoon zijn. En dat effect had zij zowel op studenten als op patiënten.

Verder wordt Hoogeveen door Giebner beschreven als iemand die graag voluit wilde leven. Structurele begrenzings wilde ze niet makkelijk accepteren. Zij ging bij patiënten thuis op bezoek en reed midden in de nacht naar het ziekenhuis wanneer zij dit nodig vond. Verder vond ze het fijn om zelf attractief gevonden te worden en besteedde aandacht aan haar kleding. Wat dat betreft hoorde ze bij het establishment, was ze een echte dame. Ze kon zich irriteren aan geestelijk begeleiders die zich niet zorgvuldig kleedden. Voor haar betekende het een eerbetoon aan zieke mensen om jezelf goed te verzorgen en je mooi aan te kleden, iets van jezelf te maken. Verder vond Hoogeveen alles wat met inzet, passie en vol leven te maken had de moeite waard.

Hoogeveen vond het leuk om goed contact te hebben met hooggeplaatsten, met directeuren en specialisten. Volgens Giebner had Hoogeveen oog voor structuren. Op haar eigen manier kon zij iets wat in het ziekenhuis ongebruikelijk was toch voor elkaar krijgen. Aan de ene kant respecteerde ze de regels, maar ze kon ook op een informele manier grenzen overschrijden. Giebner heeft een jaar supervisie gehad van Hoogeveen, maar had verder geen persoonlijke relatie met haar. Giebner voelde zich gewaardeerd door Hoogeveen en mocht haar ook heel graag. Giebner vertelt tijdens het interview één keer bij Hoogeveen thuis te zijn geweest. Hoogeveen voelde een migraine aanval opkomen en had hiervoor medicijnen nodig. Met behulp van de medicijnen kon de supervisie (zij het bij Hoogeveen thuis) doorgang vinden. Volgens Giebner is dit voorbeeld tekenend voor Hoogeveen, dat ze de afspraak ondanks haar migraine aanval niet afzegde, maar bij haar thuis door liet gaan. Tijdens de supervisie vertelde Hoogeveen altijd veel over haar eigen casuïstiek. Giebner voelde zich hierdoor op een gelijkwaardige manier aangesproken en tot meedenken uitgenodigd. Ook vertelde Hoogeveen tijdens de supervisie veel over zichzelf, ze plaatste zichzelf best vaak op de voorgrond. Daarin kon het wat Giebner betreft soms wel een beetje minder. Anderzijds zegt Giebner wel geleerd te hebben van de verhalen die Hoogeveen vertelde.

Volgens Giebner kon Hoogeveen gesprekken goed analyseren. Haar gedrag was heel spontaan en achteraf kon ze abstraheren en bezien welke existentiële onderwerpen er waren aangeraakt. Ze switchte daarbij snel tussen beleving en beschouwing, in beide waren haar persoon en bevlogenheid steeds te herkennen. Ze was betrokken en op een natuurlijke manier kwamen existentiële thema's aan bod. Er was in het werk van Hoogeveen volgens Giebner meer sprake van een persoonlijke gerichtheid dan van een cognitieve planning. Ze was behoorlijk reflecterend, maar dat lag niet op de voorgrond. Voorop stond de persoonlijke betrokkenheid. Hoogeveen zette zich volledig in, ook door bijvoorbeeld praktische zaken voor iemand te regelen. Giebner geeft aan dit zelf veel minder te doen. Maar het aanwezig zijn op

het moment zelf, zo volledig ontvankelijk voor alle indrukken als Hoogeveen deed, daarvan zegt Giebner veel geleerd te hebben.

Houding

Giebner vindt het belangrijk dat je als geestelijk begeleider je eigen houding zoekt. En de houdingen van begeleiders mogen wat haar betreft heel erg verschillend zijn. De houding moet bij jezelf als persoon passen en te maken hebben met wat je wezenlijk belangrijk vindt in het leven. Want dat is, volgens Giebner, de enige grond waarop je het werk kunt doen. Je komt dicht bij mensen, ook ongevraagd. Het moet zo authentiek mogelijk zijn en op een dieper niveau liggen dan *“ik vind het zo leuk”*. Om het werk te kunnen doen is het belangrijk diepeworteld in het leven te staan. Giebner geeft aan zelf een meer terughoudende aanpak te hebben dan Hoogeveen, dit past meer bij haar. Wel geeft Gierber aan waardering te hebben voor de manier waarop Hoogeveen in het werk stond. Hoogeveen gaf veel energie aan anderen, de patiënt kreeg echt een *boost* energie van haar. Daarnaast gaf ze erkenning en waardering. Waar Giebner dit zelf vanuit haar persoonlijkheid kan, doet ze dit ook.

“Elly Hoogeveen kwam een kamer binnen met een houding van jij bent belangrijk voor mij, tenminste in die zin van ik vind jou belangrijk. En het is vreselijk interessant wat je meemaakt en wat je te vertellen hebt, kom maar op.” Deze door Giebner beschreven beginhouding probeert zij in haar begeleiding ook neer te zetten, want wat je in eerste instantie aan een patiënt aanbiedt, is volgens haar ontzettend belangrijk. Hierin ervaart Giebner naar eigen zeggen een bepaalde onbevangenheid, iets niet bedreigends. Iets goedwilligs, zodat de ander erop in kan gaan, maar ook niet erop in kan gaan. Giebner vindt het belangrijk de ander een bepaald gevoel van vrijheid te geven om ook niet op haar aanbod voor een begeleidingsgesprek in te gaan. Juist omdat je als geestelijk begeleider ook ongevraagd bij patiënten langs gaat. Ze zorgt daarnaast wel voor een uitnodigende houding die zich kenmerkt door oprechte openheid naar de ander. *“En dat heeft dan, zie ik ook, goede gevolgen.”*

De houding van Giebner heeft zich ontwikkeld door steeds te reflecteren en je eigen levenservaring in relatie te brengen met dat wat andere mensen meemaken. Door jezelf de vraag te stellen wat je zelf in de situatie van die ander belangrijk zou vinden. Giebner vindt het legitiem om vanuit dit uitgangspunt te werken, al is ze zich wel bewust van de betrekkelijkheid ervan. Deze vorm van projectie is iets goeds, nodig ook volgens Giebner, en volgens haar feitelijk het enige wat je hebt. Op deze manier kun je empathie opbrengen en dingen die je ziet in relatie brengen tot je eigen ervaringen of gevoelens. Wel is het van belang die ander goed in de gaten te houden, steeds te checken of van daaruit ook echt contact

met hem of haar ontstaat. En daarnaast open te blijven staan om verder te leren. Giebner herinnert zich een verhaal van Hoogeveen waarin zij vertelde hoe zij er op de kinder IC niet in slaagde voldoende mee te voelen met een verdrietige ouder en hierdoor geen contact kreeg. Toen stelde Hoogeveen zich voor een moment voor dat haar eigen kind daar in het bed zou liggen en vanuit het contact met haar eigen emotie kon zij weer in contact komen met de ouder.

Opleiding

De nadruk werd in de opleiding van Giebner aan het HOI (in de jaren 1986-1990) gelegd op de manier waarop je als persoon binnen een groep functioneerde. Giebner beschrijft dit als een soort proeftuin voor jezelf, als persoon. Daarnaast werd er ook veel nadruk gelegd op het ontwikkelen van een persoonlijke visie, om tijd en ruimte te nemen om dingen te doordenken. Zaken als levensbeschouwing, levensvisie en op welke manier je vindt dat er überhaupt hulp geboden moet worden. Een begrip als zingeving werd tot de grond toe doordacht en je kreeg volgens Giebner veel ruimte om je daar zelf toe te verhouden, om iets te ontwikkelen. Er was op het HOI persoonlijke aandacht voor je individuele zoektocht, ook al hadden bepaalde docenten het natuurlijk al vele malen meegemaakt. Ze gaven je het gevoel, en hadden zelf ook het gevoel, dat het voor jou als unieke persoon weer helemaal nieuw was. Het ging voornamelijk over individuen en hoe die zich oriënteren op het leven. Het HOI was verder zeer informeel en kleinschalig. Waardoor veel makkelijke en directe contacten mogelijk waren.

Giebner denkt dat er binnen de opleiding aan de UvH wel meer aandacht besteed kan worden aan het ontwikkelen van de houding van toekomstig geestelijk begeleiders. Vooral de ratio, het denken, was erg sterk aanwezig bij stagiaires die Giebner heeft begeleid. Vaak werd het hoofd gebroken over het zogenaamde ‘geestelijke probleem’ van de patiënt. Giebner vindt dat het in de geestelijke begeleiding niet alleen om zware zaken gaat, maar ook om iets wat onderdeel is van het dagelijks leven. Daarin een soort rust krijgen en een vanzelfsprekendheid vinden kost tijd. Het gaat gewoon steeds om betekenisgeving, wat doe ik in het leven. En wat vind ik mooi, wat vind ik belangrijk. Over de dingen die met angst, vreugde en verlangen verbonden zijn.

Beschikbaarheid

De term beschikbaarheid wordt door Giebner zelf niet gebruikt, maar doet haar wel denken aan de houding die ze heeft wanneer ze een kamer binnen loopt of een eerste contact aangaat.

“Een beschikbaarheid die ik geef of heb, een soort afwachtende houding maar met actieve

tentakels en voelhorens om op dingen in te gaan of niet in te gaan of uit te lokken of niet.” En beschikbaarheid in de zin van ervoor te gaan: met de ander echt in contact willen komen. Soms kun je dan *gekke* dingen doen, zoals de ander begeleiden bij een eerste bezoek aan een boekenwinkel of samen een sieraad kopen bij de kapper in het ziekenhuis. Maar de beschikbaarheid is voor Giebner duidelijk beperkt in die zin dat ze haar werk niet mee naar huis neemt. Ze zit niet lang na te peinzen, te denken of te voelen. *“Dat beperkt zich want ik heb ook een besef of een sterk gevoel dat de dingen betrekkelijk zijn, dat ik het niet draag, het leven van een ander. Of niet wil dragen.”*

Giebner wordt thuis niet door patiënten gebeld en houdt werk en privé bewust gescheiden. Het is niet totaal uitgesloten, en vroeger weleens gebeurd dat Giebner buiten werktijd werd gebeld door patiënten. *“Dus ik ben er helemaal niet tegen maar ik vind ook zeker niet dat het moet. Het is echt al best wel veel wat je hier meemaakt. En nou ja, je mag het ook een beetje gescheiden houden vind ik. Zonder dat je nou heel erg tekort doet.”*

Actualiteitswaarde

Giebner vindt het werk van Hoogeveen van deze tijd. Maar het werken vanuit het hart komt volgens haar soms wel te weinig aan bod. Ze ziet het bijvoorbeeld bij verpleegkundigen en artsen, daar staat het geobjectiveerde, rationaliserende denken voornamelijk centraal.

Tegenwoordig wordt wel meer gesignaleerd, dat het vuur wel eens ontbreekt. Het is belangrijk erop te letten waar de hartstocht zit, want daarin zit een grote creatieve kracht en het is van belang daar in deze tijd aandacht aan te geven.

Giebner geeft aan niet echt aanmerkingen te hebben op Hoogeveen. Ze ging ver mee met de patiënt, maar Giebner vindt het, zoals hierboven al aan bod is gekomen, vooral van belang dat je als geestelijk begeleider op zoek gaat naar de aanpak die bij jezelf past. Bij Hoogeveen paste deze (Hoogeveen's) aanpak. Bij haarzelf vindt Giebner het niet passen. Hoogeveen verbond haar werkzame leven sterk met haar persoonlijke leven, door bijvoorbeeld een keer een ontslagen patiënt die zich niet goed voelde mee naar huis te nemen. *“Ik zou een sterke nadruk erop willen leggen dat iedereen zijn eigen draagvlak in de gaten moet houden. En niet iets over willen nemen omdat het bij de ander zo mooi staat of gaat. Je moet echt je eigen vermogens goed in de gaten blijven houden en van daaruit werken.”*

Methodiek

Wanneer Giebner wordt gevraagd naar haar kijk op methodiek en of haar kijk hierop in de loop van de tijd is veranderd, geeft ze aan dat ze zich door de tijd steeds meer bewust is geworden van het belang van je eigen persoon als geestelijk begeleider in de contacten.

Daarnaast is contact zelf heel erg belangrijk en het besef dat er ook echt iets nieuws kan ontstaan in het contact. Giebner is van mening dat bemoediging, troost, ondersteuning en erkenning een legitieme rol spelen bij geestelijke begeleiding. Dat je wat dat betreft ook iets geeft. Dat besef is er gedurende de jaren wel meer bij gekomen. Je hebt een bekrachtigende functie en bent niet alleen afwachtend. *“Ik probeer, zoals ik op het HOI geleerd heb, dicht te blijven bij wat gezegd wordt of wat ik zie. En dingen van daaruit, door ze aandacht te geven, zich te laten ontwikkelen of ontvouwen. Nieuwe perspectieven en thema’s. Dat is misschien mijn methode.”*

Durf hebben en niet terugschrikken

Het denken van Hoogeveen heeft Giebner gevormd, Hoogeveen deed het volgens Giebner *“op een voorbeeldige manier.”* Giebner heeft het in dit verband over *“op een professionele manier persoonlijk te zijn.”* Hierin was Hoogeveen goed en dat propageerde ze ook: haar persoonlijke betrokkenheid en het persoonlijk geraakt kunnen worden. En het enthousiast kunnen worden van iemand, het interesse hebben in de ander. Het proberen er op het moment voor de ander te zijn, dat heeft ze geloofwaardig gemaakt en dat heeft ze door haar verhalen in de werkgroepen laten zien. Daardoor zegt Giebner zelf ook de durf te hebben gekregen, om eigen impulsen te volgen. Het gevoel dat je daarmee veel kunt bereiken werd erdoor bevestigd. Iets uitproberen en daarvan niet terugschrikken. *“Of de waarde daarvan zien dat er misschien iets in zit als je iets aanstipt of ergens op aan haakt ook al weet je nog niet precies waarom je dat doet, maar dus een bepaalde durf. Dat gebruik ik wel, ja.”*

Bewustwording

Persoonlijke vorming binnen de studie is volgens Giebner erg belangrijk echter, naar bewustwording zou volgens haar het meest de aandacht uit moeten gaan. Het leren kennen van het leven, bewustzijn ontwikkelen voor het leven. Dat kan volgens Giebner door het lezen van bijvoorbeeld Russische literatuur en door te analyseren op welke manieren je zoal in het leven kunt staan. Wat je van het leven van andere mensen vindt en hoe je je er zelf toe verhoudt. Dus wat beleef ik en wat vind ik ervan, daar zou sterk de nadruk op moeten liggen. Op een bepaalde manier is het een levenskunst; kunst en kunde van hoe het leven is. En dat blijft zich ontwikkelen, maar het is belangrijk dat je tijdens de studie alvast goed op de rails wordt gezet. Of je bewustzijn verder ontwikkelt. Misschien heb je de studierichting gekozen omdat je er iets mee hebt, dat moet worden geconcretiseerd, zich verder ontwikkelen. En daar moet je krachtig in worden. *“En zeker niet in methoden ontwikkelen die je denkt om elke prijs toe te kunnen passen want dat schiet echt tekort.”*

Zelf eerst iets ervaren wordt door Giebner heel belangrijk gevonden, ook binnen de opleiding voor humanistisch geestelijk begeleiders. Ervaren hoe het is om aandacht te geven en te krijgen bijvoorbeeld. Over aandacht zegt Giebner: *“Binnen het beroep en de UvH moeten we ervoor waken dat we aandacht niet te weinig aandacht geven.”*

Gelijkwaardigheid

Giebner is zich in haar werk steeds bewust van het begrip gelijkwaardigheid en probeert ervoor te zorgen dat er op een menselijk niveau sprake is van volledige gelijkwaardigheid. Aan het bed doet Giebner moeite, om het gelijkwaardige niveau op te roepen door ook iets over zichzelf te vertellen.

Samenvatting

Giebner heeft Hoogeveen leren kennen als een betrokken en aanwezige docent en geestelijk begeleider. Haar inzet naar patiënten en studenten was altijd met volledige toewijding. De houding van Giebner is wat terughoudender dan die van Hoogeveen, maar naar patiënten wil zij een zelfde soort beschikbaarheid uitstralen. Haar beschikbaarheid gaat minder ver dan die van Hoogeveen: Giebner geeft sneller haar grenzen aan en wordt bijvoorbeeld zelden door patiënten thuis gebeld. Giebner benadrukt dat het als geestelijk begeleider vooral van belang is je persoonlijke stijl te ontwikkelen en niet iets klakkeloos van anderen over te nemen. Methodiek zoekt Giebner niet in pasklare antwoorden en technieken, maar veeleer in de persoonlijke ontwikkeling van de begeleider. Die komt volgens haar tot ontwikkeling door bijvoorbeeld het lezen van Russische literatuur. Door je steeds als persoon te verhouden tot de verhalen die je leest leer je jezelf steeds beter kennen en kun je hiermee in het gesprek er beter voor de ander zijn.

Anne-Mieke Ripken

“Ik heb altijd in haar voetsporen willen treden, maar haar grenzeloosheid gaat mij te ver”

Anne-Mieke Ripken is humanistisch geestelijk begeleider in het Rijnstate ziekenhuis in Arnhem. Na eerst psychologie gestudeerd te hebben, is Ripken in 1987 begonnen aan de opleiding tot humanistisch geestelijk begeleider aan het HOI. In 1992 behaalde zij haar diploma. Ripken heeft Elly Hoogeveen leren kennen als docent van het vak methodiek van de geestelijke begeleiding.

Elly Hoogeveen

In de lessen die ze gaf vertelde Hoogeveen verhalen die tot de verbeelding spraken en werd gebruik gemaakt van praktijksituaties. Tijdens de lessen zat Hoogeveen op de tafel, als het ware tussen de studenten in. Dit was volgens Ripken kenmerkend voor haar: ze wilde toegankelijk zijn, zowel voor patiënten, hun naasten en medewerkers in het ziekenhuis als voor studenten. Hoogeveen was iemand die duidelijk in het werk en als docent aanwezig was. Ze was een persoonlijkheid, een beetje flamboyant. Ze vertelde bevlogen over het werk dat haar zo zichtbaar dierbaar was. Ripken heeft altijd het gevoel gehad dat Hoogeveen haar bevlogenheid door wilde geven, haar liefde voor het vak in het ziekenhuis en hoe dat volgens haar het beste kon worden vormgegeven.

Volgens Ripken sprak Hoogeveen eigenlijk ‘twee talen’. Ze sprak enerzijds de taal van de mensen en kon hierdoor bij iedereen binnenkomen. Anderzijds wist ze ook van de theoretische taal, die ze bijvoorbeeld bezigde in haar boek *‘Eenvoud en strategie’*. Zo wist ze de theorie van de levensbeschouwing te verbinden met haar begeleiding van patiënten in het ziekenhuis. Hierbij richt de begeleiding zich niet louter op vragen en keuzes waar de individuele patiënt zich voor gesteld ziet, maar heeft de geestelijk begeleider zich ook te verhouden tot de systeemwereld van het ziekenhuis met haar eigen normatief kader.

Houding

Hoogeveen was er onvoorwaardelijk voor de patiënt, zo typeert Ripken de houding van Elly Hoogeveen. *“Met ziel en zaligheid.”* Ripken vertelt een verhaal dat volgens haar kenmerkend is voor Hoogeveen. Namelijk dat Hoogeveen tijdens een gesprek met een patiënt in het ziekenhuis op een kleed had gezeten en dat ze na dat gesprek helemaal onder de pluizen bleek te zitten. Dit laat volgens Ripken zien hoe Hoogeveen er totaal voor ging in een gesprek. Ripken geeft aan dat haar houding als geestelijk begeleider zich grotendeels door ervaring heeft gevormd. De houding van Hoogeveen is voor Ripken een voorbeeld, maar ze heeft wel duidelijk haar eigen weg. De grondhouding van Hoogeveen, er onvoorwaardelijk voor de patiënt zijn, wordt door Ripken onderschreven. Daarnaast voegt ze toe het belangrijk te vinden te zoeken naar een verbinding tussen haar humanistische levensbeschouwing en de praktijk.

Bij studenten moet volgens Ripken de focus liggen op het leren kennen van hun eigen spiritualiteit. Want dat is wat je meeneemt in het gesprek, je moet jezelf kennen: je eigen methode, gespreksvoering en lichaamstaal. In de tijd waarin Ripken de opleiding volgde,

waren er weekenden die gericht waren op het bewust worden van jezelf en op vertrouwen. Ook waren er weekenden met dramadocenten. Deze waren volgens Ripken heel vormend. Ripken kan nu, in vergelijking met vroeger, makkelijker loslaten. Het gevoel tekort te schieten in wat je voor iemand kunt betekenen bijvoorbeeld qua tijd is minder geworden. Ze neemt haar werk niet *“mee naar huis of op vakantie”*, ook al blijft een enkele patiënt wel eens in haar hoofd zitten. Voor haar gevoel is ze makkelijker geworden en kan ze beter dingen overzien. Over veranderingen binnen het ziekenhuis maakt ze zich geen zorgen: *“elke vijf jaar veranderen er dingen”*.

Beschikbaarheid

Ripken geeft in zeer uitzonderlijke gevallen het telefoonnummer van haar mobiele telefoon of haar huisadres. In principe lopen al haar contacten via het ziekenhuis en zijn wat dat betreft privé en werk strikt gescheiden. Tijdens haar stages en later bij collega's is Ripken de mate van beschikbaarheid die Hoogeveen aan de dag legde niet meer tegengekomen.

Hoogeveen lette tijdens een gesprek niet op de tijd, ze was er voor iemand. Dat is volgens Ripken ook wel uniek, want iedereen zit tegenwoordig aan tijdslimieten gebonden. *“We hebben niet echt een tijdslimiet, maar het wordt onprofessioneel gevonden als je je tijd niet kunt bewaken. Tegelijkertijd staan geestelijk verzorgers er om bekend dat zij niet gebonden zijn aan bepaalde consulttijden en ruimschoots tijd vrij maken wanneer de situatie daarom vraagt.”* Ook Ripken heeft wel eens drie uur aan het bed van een patiënt gezeten. Toen ze terugdacht aan het gesprek om eventueel een moment te ontdekken waarop ze op had kunnen stappen, vond ze dat niet. Steeds kwam de patiënt weer met iets nieuws en kwam het gesprek weer op een dieper niveau. Achteraf hoorde ze dat de patiënt heel rustig de operatiekamer was ingegaan, het gesprek was een flinke investering, maar volgens Ripken dan ook de moeite dubbel en dwars waard. Het niet vastzitten aan tijd is voor Ripken een zeer belangrijk gegeven en is ook iets waar Hoogeveen absoluut niet moeilijk over deed: dit was ook onderdeel van haar onbegrenstheid.

Naast de bevlogenheid vindt Ripken het woord grenzeloos kenmerkend voor Hoogeveen. Dit is tevens een duidelijke kanttekening die Ripken maakt bij het werk van Hoogeveen. *“Ze komt op bruiloften en partijen en dan denk ik je bent bijna een soort familielid. En dat gaat mij te ver.”*

Nabijheid-afstand

Hoogeveen schrijft in haar werk over nabijheid-afstand. Volgens Ripken zat het met de nabijheid van Hoogeveen zeker wel goed, met afstand had ze zichtbaar meer moeite. Ze was

hierin niet bescheiden en Ripken beschrijft de houding van Hoogeveen wat dit betreft als *“je mag alles van me hebben”*. Volgens Ripken is dit overigens kenmerkend voor het werk van Hoogeveen. Volgens haar werd er vroeger (in de tijd van Hoogeveen) niet anders over de dualiteit nabijheid-afstand gedacht dan nu. Ripken geeft overigens aan dat hier duidelijk haar weg zich van die van Hoogeveen scheidt. Zij neemt meer afstand dan Hoogeveen deed: zij laat patiënten persoonlijk niet zo dichtbij komen. Ripken vertelt weleens iets over zichzelf, maar alleen wanneer zij denkt dat dit functioneel is. Om mensen een spiegel voor te houden of om te laten zien dat iets een lastig, maar menselijk onderwerp is. Ripken noemt nabijheid-afstand de grootste valkuil in het werk, en heeft wat dit onderwerp betreft het meest gehad aan wat Hoogeveen hierover schreef. Met behulp van het werk van Hoogeveen kon Ripken reflecteren op haar eigen praktijk. Ze stelde zichzelf vragen over haar motieven: *“Doe ik het (een bepaalde interventie) voor die patiënt of voor mijn eigen welbehagen?”*

Loslaten

Ripken heeft door haar ervaring geleerd om los te laten en noemt dit een zeer waardevol goed. *“Er komt een tijd dat de patiënt weer zonder jou kan, je moet patiënten niet afhankelijk van je maken.”* Anderzijds zegt Ripken ook niet afhankelijk te zijn van haar patiënten, zij voelt zich ook geestelijk begeleider wanneer de patiënt niet bij haar is. Loslaten hoort volgens Ripken bij je professionaliteit. Dit was iets waar Hoogeveen volgens Ripken beduidend meer moeite mee had, zij kon het niet goed loslaten.

Actualiteitswaarde

Ripken hoopt van harte dat het werk van Hoogeveen aan het bed nog van deze tijd is. Dat de geestelijk begeleider er onvoorwaardelijk voor de patiënt is, zoals Hoogeveen dat ook was. Vooral toen Ripken nog maar kort als geestelijk begeleider aan het werk was pakte ze *‘Eenvoud en strategie’* van Hoogeveen (1991) er regelmatig bij. Om even op te zoeken hoe Hoogeveen iets aanpakte of ergens over dacht en wat voor besluiten zij nam. Ze dacht dan na over hoe ver te gaan in een contact en waar haar grenzen te leggen. Ook wanneer ze de zin in haar werk even kwijt was en zich afvroeg wat ze er nou eigenlijk deed, haalde ze het boek uit de kast. Door het boek te pakken raakte Ripken weer gemotiveerd, want motivatie was duidelijk bij Hoogeveen aanwezig. Ze ging voor 100% voor de patiënt, en had een enorme energie. *“Dus daar (van Hoogeveen’s bevlogenheid en energie) heb ik in het begin wel heel veel power van gekregen.”*

Methodiek

Volgens Ripken vond Hoogeveen methodiek enerzijds noodzakelijk, anderzijds had ze er moeite mee. Ze was bang dat het vak zou verzakelijken, dat het afbreuk zou doen aan het intermenselijke contact. Ripken denkt zeker wel dat dat gevaar bestaat, maar om de professie serieus te nemen, als je het wilt onderbouwen, wilt vernieuwen en verstevigen, dan ontcom je er niet aan. Het is volgens Ripken goed om na te denken over de methoden die je hebt en wat je daarmee doet. Geestelijk begeleiders zijn er volgens Ripken nog niet echt aan gewend om daar gestructureerd over na te denken. Zelf deelt Ripken die onwennigheid ook, maar verwacht ze wel dat het meer en meer zal komen en dat het steeds meer een vereiste zal worden. Methodiek is zinvol om je interventie te verantwoorden en te communiceren. Het gevaar is volgens Ripken dat er een bepaalde afstand tot de patiënt ontstaat, dat er net zoals in de psychologie meer wordt gemedicaliseerd. *“En daar ben ik een beetje bang voor: als de methode het doel wordt, als die methodologie binnen het geestelijk werk teveel de nadruk zou krijgen dat we ook in medicalisering opgaan, een soort technische vaardigheden en dat dat afbreuk doet aan juist dat hele bijzondere contact, die bijzondere relatie die we hebben. Nu nog valt geestelijke verzorging buiten de Diagnose Behandel Combinatie (DBC) waarin per ziektebeeld gestandaardiseerd is welke zorg wenselijk is en hoeveel”* Anderzijds, zo zegt Ripken, ben je wel een vak aan het uitoefenen en moet het ook niet iets worden van *“oude jongens krentenbrood.”* Het eigene van geestelijke begeleiding komt in gevaar, wanneer niet meer de ontmoeting het uitgangspunt is van waaruit de verkenning, heroriëntatie en herordening ontstaat.

Ripken noemt als kenmerkend voor de omgang met methodiek de diamant van Carlo Leget. Deze heeft hij ontwikkeld voor het omgaan met palliatieve patiënten. Ripken gebruikt hem regelmatig om te kijken of ze zaken binnen het gesprek over het hoofd ziet, of er nog onderwerpen zijn die ze onder de aandacht van de patiënt moet brengen. Maar wat ze ook ziet gebeuren, is dat geestelijk begeleiders zo'n hulpmiddel, of methode, ter kennisgeving aannemen, er heel even bij stilstaan en dan weer verder gaan, en het niet bewust gebruiken. Ook het publiceren van casuïstiek, *“waar Jan Hein Mooren al 20 jaar op hamert”* wordt volgens Ripken door humanistisch geestelijk begeleiders lastig gevonden. *“Te snel beroepen we ons op onze vrijplaats.”* Terwijl het belangrijk is kritisch te kijken en meer zicht te krijgen op wat er daadwerkelijk gebeurt in het gesprek. *“Door het bespreken van casuïstiek kan geanalyseerd worden wat er nu in feite gebeurd is in een of meerdere contacten. Daar kun je niet alleen van leren, maar kun je ook de noodzaak van je interventie verantwoorden en het*

bestaansrecht van je vak legitimeren.” Tegelijkertijd moet er gewaakt worden over het bijzondere contact dat je als geestelijk begeleider hebt met patiënten.

Verzakelijking in de zorg

Elly was er voor 100% voor de patiënt: zij had desnoods maling aan het systeem, de patiënt stond voorop. Maar tegenwoordig staat de tijd die de geestelijk begeleider aan de patiënt kan besteden, ook onder druk, ook de geestelijke begeleiding moet verantwoorden hoe met de tijd wordt omgegaan. *“Er wordt van ons verwacht dat we elektronisch patiënten dossiers invullen, dat we op vergaderingen komen, dat we morele beraden houden. Soms ben je meer tijd kwijt met zaken eromheen dan met het patiëntencontact. Op zich is dat wel goed, want indirect werk je natuurlijk wel aan de kwaliteit van de zorg. Maar het is wel heel anders dan vroeger, ook die verantwoording. Je kunt niet zomaar de hele dag op de afdeling rondlopen zonder dat je vertelt waar je geweest bent.”*

De praktijk van de geestelijke begeleiding

Van de opleiding heeft Ripken soms het idee dat studenten geen realistisch beeld hebben van werken in het ziekenhuis. Niet met iedereen (eigenlijk met de meeste mensen niet) is een *“verheven geestelijk verzorgingsgesprek”* te voeren. Soms is het ook gewoon investeren in een band, voor wanneer het slechter met een patiënt gaat. Wanneer er uitslagen van een onderzoek binnen zijn kun je iemand tot steun zijn, maar diegene moet jou wel vertrouwen. Dan is het prettig dat je als geestelijk begeleider de patiënt al een beetje kent, dan is het goed dat je van tevoren in het contact investeert. Met andere patiënten daarentegen komt het gesprek sneller op een dieper niveau.

Ripken benadrukt dat ze het belangrijk vindt binnen het werk steeds te zoeken naar wat haar enthousiasmeert. Ze kijkt naar wat ze fijn vindt om te doen en zoekt daar bepaalde projecten bij, in haar geval zijn dat les geven en het geven van moreel beraad aan verpleegkundigen. Dit geeft nieuwe energie. Alleen patiëntcontacten zouden Ripken in haar werk niet voldoende uitdaging bieden, en juist de moeilijke patiënten spreken haar aan. Ook het lezen van onderzoeksverslagen en het geven van feedback op deze verslagen van verpleegkundige collega's vindt Ripken interessant. Daarover nadenken heeft ze nodig als tegenwicht bij de patiëntcontacten.

Levensbeschouwing

Hoogeveen was volgens Ripken een echte humaniste en stond daar ook voor. Ze ging met niemand de dialoog uit de weg en was heel erg gericht op de autonomie van de mens. Het

motto van het humanistisch verbond “*zelf denken samen leven*” past volgens Ripken helemaal bij haar.

Samenvatting

Hoogeveen deed volgens Ripken haar werk met “*ziel en zaligheid.*” Vooral in de beginperiode dat ze aan het werk was zegt Ripken van het werk van Hoogeveen motivatie te hebben gekregen. Dit was een kracht van Hoogeveen: ze deed haar werk vanuit een enorme bevoegenheid. Hoogeveen was er onvoorwaardelijk voor de patiënt; Ripken geeft aan dit ook belangrijk te vinden. Tegelijkertijd geeft ze wel duidelijk aan anders dan Hoogeveen om te gaan met beschikbaarheid. Ripken noemt Hoogeveen in dit verband zelfs grenzeloos en zegt zelf haar grenzen strikter in de gaten te houden.

Wat betreft het ontwikkelen van methodiek is Ripken van mening dat hier onder geestelijk begeleiders meer aandacht voor zou moeten zijn. Ripken vindt het ontwikkelen van methodiek enerzijds belangrijk, maar waarschuwt anderzijds ook voor mogelijke verzakelijking van het beroep. Ze vindt het belangrijk dat het vak en de professie worden ontwikkeld, maar dit moet niet ten koste gaan van het bijzondere contact dat geestelijk begeleiders hebben met patiënten.

Werkzaamheden naast de gesprekken met patiënten zijn voor Ripken van groot belang. Alleen het contact met patiënten zou Ripken niet de uitdaging bieden en voldoening geven die zij zoekt in haar werk als geestelijk begeleider. Vandaar dat ze ook aangeeft graag gesprekken te voeren met “*moeilijke patiënten.*”

Verbanden met Elly Hoogeveen

In beide interviews is naar voren gekomen dat Elly Hoogeveen zeer betrokken en bevoegen in het werk als humanistisch geestelijk begeleider heeft gestaan. De patiënt stond voor haar altijd op nummer één. Naast haar patiënten, was Hoogeveen ook toegewijd aan haar collega's, studenten én in haar werk als docent. Ook was zij toegewijd aan haar contacten die hoorden bij de zakelijke kant van het werk, zoals contacten met bestuurders.

De houding van Hoogeveen is wat betreft Giebner niet helemaal haar stijl. Giebner pleit voor een persoonlijke zoektocht naar een passende houding. De houding van Giebner is meer terughoudend en ingetogen, daar waar Hoogeveen wordt beschreven als bevoegen en aanwezig. De beschikbaarheid die Giebner uitstraalt aan het bed van de patiënt is er een die uitstraalt werkelijk met de ander in contact te willen komen. Voor Giebner is de ontwikkeling van houding belangrijk in termen van bewustzijn van wie je bent als humanistisch geestelijk begeleider. Volgens haar is het belangrijk dat er al binnen de opleiding aandacht wordt

besteed aan een bewuste houding, zodat daar later tijdens het werk door de geestelijk begeleider zelf op kan worden voortgeborduurd.

Ripken geeft aan dat ze vroeger graag in de voetsporen van Hoogeveen wilde treden. Alleen de beschikbaarheid van Hoogeveen gaat haar te ver. Zij benadrukt haar grenzen meer te bewaken dan Hoogeveen dit deed. Ook Giebner zegt wat betreft dit punt meer haar grenzen aan te geven. Beide respondenten houden wat dit betreft privé en werk gescheiden. Bij Hoogeveen liepen privé en werk niet zelden door elkaar. Zij werd weleens thuis gebeld door patiënten en hield soms contact met oud-patiënten. *“En soms hang je gewoon aan de lijn, wordt je eten koud of kijken je huisgenoten verstoord. Maar och, welk werk heeft niet zo zijn tegenkanten”* schrijft Hoogeveen in dit verband (Hoogeveen, 1991, p.80). Aan het bed zetten zowel Giebner als Ripken, evenals Hoogeveen dat heeft gedaan, zich volledig in voor de patiënt, een voorbeeld hiervan is de flexibiliteit in de te investeren tijd die Ripken noemt. Enerzijds had Hoogeveen moeite met nabijheid-afstand, maar aan de hand van haar reflecties in het boek *‘Eenvoud en strategie’* zegt Ripken wel veel aan haar reflecties gehad te hebben. Dus Ripken was het niet eens met de aanpak wat betreft nabijheid-afstand van Hoogeveen, maar de reflecties erover maakten wel dat zij op haar eigen praktijk kon reflecteren en scherper in beeld kreeg wat voor haar uitgangspunten zijn.

Ripken wijst op het belang van methodiek. Het ontwikkelen van casuïstiek is belangrijk, want hiermee kan gewerkt worden aan de professionalisering van het vak. Op dit punt verschilt Ripken met Hoogeveen die werkte vanuit medemenselijkheid, methodiek leidt volgens haar af van het echte contact dat tijdens een gesprek zo van belang is. Ook Giebner waarschuwt voor het toepassen van methodiek, dit schiet volgens haar tekort. Giebner denkt methodiek vooral in termen van persoonlijkheid en daarbij is het vooral van belang te onderzoeken wat er bij jezelf als persoon past. Ontwikkeling en bewustwording worden volgens haar gestimuleerd door met levensverhalen van anderen in aanraking te komen. Hierover nadenken en je ertoe verhouden zorgt ervoor dat je zelf een ontwikkeling doormaakt.

Beide respondenten laten een andere manier zien van in het werk staan. Giebner heeft meer een bescheiden manier van werken en houdt het voornamelijk bij de persoon van de geestelijk begeleider. Het is belangrijk dat deze zichzelf leert kennen, zich bewust wordt van wat er in hem leeft en zijn persoonlijke stijl ontwikkelt. Giebner zegt gebruik te maken van de manier waarop Hoogeveen klaar stond voor mensen, zij probeert wanneer ze een patiënt benadert, eenzelfde openheid en toewijding van zichzelf uit te laten gaan.

Ripken geeft in haar interview aan niet alleen van contact met patiënten te kunnen leven. Juist zaken naast het contact met patiënten, zoals het geven van moreel beraad aan medewerkers

binnen het ziekenhuis, bieden haar uitdaging. In deze opvatting herken ik Hoogeveen niet, wat dit betreft verschillen Ripken en Hoogeveen. Bij Hoogeveen stond de patiënt op nummer één, elke patiënt was voor haar opnieuw een uitdaging om het contact mee aan te gaan. Ripken is naast het contact met patiënten gericht op (de ontwikkeling van) het vak zelf, dit is ook op te maken uit haar vraag om aandacht voor casuïstiek en professionele ontwikkeling van het vak.

Beide respondenten noemden tijdens het interview het feit dat er tegenwoordig minder aandacht is in de zorg, dat er verzakelijking optreedt (Ripken) en dat dit een gevaar is. Er moet meer aandacht komen voor aandacht binnen het werk en de opleiding (Giebner).

4 Slotbeschouwing en overwegingen

In deze scriptie ben ik op zoek gegaan naar de plek die houding inneemt binnen het werk van Elly Hoogeveen en hoe houding zich verhoudt tot methodiek. Naast het werk van Hoogeveen is het werk van andere auteurs die zich anno 2012 bezighouden met het vak van humanistisch geestelijk begeleider bestudeerd en zijn twee expert interviews gehouden. Ook hier is onderzocht hoe houding en methodiek zich tot elkaar verhouden. In deze slotbeschouwing staan overwegingen en relevanties centraal die samen een antwoord geven op de vraag: *Welke waarde heeft de houding, zoals in het werk van Elly Hoogeveen door haar wordt beschreven, voor het beroep van humanistisch geestelijk begeleider anno 2012?*

Houding komt uit de bestudering van het werk van Elly Hoogeveen naar voren als kenmerkend voor Hoogeveen als geestelijk begeleider. Woorden als medemenselijkheid en relatie zijn belangrijk: vanuit medemenselijkheid wordt een relatie aangegaan met de andere mens. Niet een gedeelde levensbeschouwing staat hierbij centraal, maar juist het feit dat beide mensen in potentie gelijk zijn. Uit het werk van Hoogeveen spreekt een grote mate van gelijkwaardigheid aan de ander: het was haar overtuiging dat iedereen het beroep van humanistisch geestelijk begeleider zou kunnen uitoefenen. Hoogeveen deed haar werk met veel toewijding, begrip en liefde en legde daarbij een grote nabijheid aan de dag. Zij toonde een ruime beschikbaarheid: zowel in te investeren tijd als aandacht was Hoogeveen er helemaal voor de patiënt. Hoogeveen waarschuwt voor het toepassen van methodiek om een bepaald doel te bereiken; niet een vooraf bedachte interventie, maar juist de persoon van de geestelijk begeleider is in het werk van belang. De geestelijk begeleider zorgt er namelijk voor dat niet wordt gestreefd naar een bepaald doel, maar dat in het gesprek ruimte wordt gegeven aan iets wat nog nooit heeft plaatsgevonden. Hoogeveen zelf werd een natuurtalent genoemd, op welke manier zij vond dat de houdingsontwikkeling, van de geestelijk begeleider die geen natuurtalent is, kan worden gestimuleerd wordt in haar werk niet duidelijk.

Hoofdstuk drie is een weergave van verschillende auteurs waarvan ik het werk heb bestudeerd. De auteurs hebben met elkaar gemeen dat ze zich anno 2012, zij het vanuit verschillende invalshoeken, met het vak van humanistisch geestelijk begeleider bezighouden. De individuele verschillen, wat betreft denken over houding en methodiek, zijn groot. Duidelijk is, dat het denken over de verhouding tussen houding en methodiek, en de plaatsbepaling van houding en methodiek ten opzichte van elkaar, nog immer actueel is

binnen de humanistisch geestelijke begeleiding. Hieronder zijn de onderzoeksresultaten nader toelicht.

Authenticiteit

Alhoewel niet prominent in deze scriptie aanwezig, komt het woord authenticiteit bij drie auteurs naar voren: zowel bij Hoogeveen als Jorna en Mooren. Hoogeveen en Jorna brengen authenticiteit in verband met de geestelijk begeleider. Mooren brengt authenticiteit in verband met de patiënt: volgens hem maken authenticiteit en het streven naar menswaardigheid deel uit van de existentiële ontwikkeling. Voor deze scriptie is vooral van belang dat authenticiteit in verband wordt gebracht met de geestelijk begeleider, omdat dit aanwijzingen kan geven voor de (ontwikkeling van de) houding van geestelijk begeleiders. Hoogeveen zet authenticiteit (zie pagina 19) tegenover zoals ze zelf schrijft *het toepassen van een theoretisch verantwoorde methode*. Juist in het werk als geestelijk begeleider is het belangrijk *op eigen kompas te varen* vanuit een eigen authenticiteit. Jorna schrijft in het verlengde hiervan, namelijk dat door zelf zaken te doorleven een eigen antwoord gegeven kan worden op levensvragen. Er is volgens hem sprake van authenticiteit wanneer de geestelijk begeleider werkelijk voor zichzelf spreekt. Zowel Hoogeveen als Jorna achten de authenticiteit van de geestelijk begeleider van belang om met de ander in contact te treden. Giebner benadrukt het belang op zoek te gaan naar de stijl die bij jezelf als persoon past. Indien je deze persoonlijke stijl definieert als authenticiteit, past dit binnen het denken van Hoogeveen en Jorna.

Houding vs. methodiek

Jorna, Mooren en Schuhmann houden zich als wetenschappers bezig met het vak van humanistisch geestelijke begeleiding. Jorna benadrukt in zijn werk het belang van de persoonlijke ontwikkeling van de geestelijk begeleider. De houding van de geestelijk begeleider kenmerkt zich door het zich kunnen openstellen voor de ander. Met deze ander in deze situatie wordt contact gemaakt, waarbij de geestelijk begeleider zich steeds bewust is van het eenmalige karakter van de ontmoeting: deze vond nooit eerder plaats en zal nooit meer plaatsvinden. Er gaat een bepaalde bescheidenheid uit van de geestelijk begeleider die openstaat voor de patiënt en zich toewendt naar diens verhaal. Daarnaast wordt voorzichtigheid betracht wat betreft het verhaal van die ander, want vooral van belang is de betekenis die deze ander aan het verhaal geeft.

In zijn boek *'Echte woorden'* gaat Jorna in op de manier waarop de houding van de geestelijk begeleider zich kan ontwikkelen. Een bewuste houding naar zichzelf en het eigen innerlijk vormt het vertrekpunt van waaruit een relatie met de ander kan worden aangegaan. Jorna

gebruik de term zijsmethodiek en zet dit tegenover het gangbare denken over methodiek in termen van kennis en vaardigheden. Juist deze laatste leidt volgens Jorna binnen de humanistisch geestelijke begeleiding af van datgene waar het om gaat: het contact met deze ander in deze situatie. Hier is een duidelijke overeenkomst te zien met Hoogeveen. Ook zij waarschuwt voor het toepassen van en vasthouden aan methodiek. Door vast te houden aan methodiek kan geen echte ontmoeting plaatsvinden, terwijl deze juist essentieel is binnen de geestelijke begeleiding.

Mooren richt zich voornamelijk op de ontwikkeling van het vak van humanistisch geestelijk begeleider met behulp van casuïstiek. Aan de hand hiervan probeert hij te komen tot de ontwikkeling van een methodiek van de geestelijke begeleiding. Methodiek zorgt voor een zekere objectivering van het handelen en ondersteunt op die manier de geestelijk begeleider waardoor de begeleiding minder afhankelijk wordt van factoren als de stemming en motivatie van de geestelijk begeleider. De grondhouding van de geestelijk begeleider vindt Mooren ook van belang, op welke manier deze kan worden ontwikkeld wordt bij Mooren niet duidelijk. Professionalisering van het vak vormt een belangrijk aspect binnen het werk van Mooren. Schuhmann maakt vanuit haar praktijkervaring een theoretische vertaalslag, waarbij begripsdenken centraal staat. In de tweede tekst die ik van Schuhmann (2011b) heb bestudeerd is zij voornamelijk bezig met de verhouding institutie-maatschappij en hoe de geestelijke begeleiding zich daarin bevindt. Het denken over de organisatie kwam ook bij Hoogeveen aan bod, maar het belangrijkste was toch steeds weer het contact met de patiënt. Door Hoogeveen werd het belang van de organisatie niet onderschat, maar vanuit een persoonlijke overtuiging was voor haar de relatie met de patiënt, de relatie van mens tot mens, het meest belangrijk. Schuhmann hanteert een meer theoretische benadering en wil voornamelijk in haar artikel dat ze heeft geschreven met Sools aansluiten bij het sociaal-wetenschappelijk narratief onderzoek. Het belang van de houding van de geestelijk begeleider wordt door Schuhmann en Sools genoemd, maar er wordt niet ingegaan op de manier waarop deze houding kan worden ontwikkeld.

Ook uit de interviews met Giebner en Ripken komen wat betreft het denken over en omgaan met houding twee verschillende beelden naar voren. Giebner benadrukt het belang van het vinden van een persoonlijke stijl waar je je als geestelijk begeleider prettig bij voelt. Via het lezen van en reflecteren op verhalen die je in literatuur leest, kom je meer over jezelf te weten en kun je een stijl ontwikkelen die goed bij je past. Een houding overnemen van iemand anders vindt Giebner minder geschikt. Ripken legt meer de nadruk op het belang van casuïstiek en aan de hand daarvan de ontwikkeling van het vak.

Ripken en Giebner zijn van dezelfde tijd, beiden hebben begin jaren '90 de opleiding aan het HOI gevolgd en zijn Hoogeveen daar tegengekomen als docent. Hun uitgangspositie is aldus redelijk gelijk en een verschil in opvatting wat betreft houding zou erop kunnen wijzen dat deze afhankelijk is van de persoonlijke ontwikkeling en praktische vorming van de individuele geestelijk begeleider. Wat betreft beschikbaarheid verschillen beide respondenten van mening met Hoogeveen: daar waar Hoogeveen ook naast haar werk bereid was patiënten te bezoeken zijn de respondenten hierin meer terughoudend. Ripken geeft aan het vermoeden te hebben dat deze eigenschap kenmerkend was voor Hoogeveen en niet zozeer voor de tijdgeest waarin zij haar werk deed.

De manier waarop Brecht Moolenaar in het werk staat komt dicht bij de manier waarop Hoogeveen dat deed. Moolenaar plaatst, evenals Hoogeveen, duidelijk de patiënt centraal, dit blijkt al uit de titel van het artikel *'Ieder mens telt'* (2010). In deze titel is het denken van Hoogeveen te herkennen. Moolenaar richt zich op erkenning van de eigenheid van de ander en doet dit vanuit een houding van medemenselijkheid. Zo wil zij bereiken dat de ander zich erbij voelt horen.

Baak is overtuigd van het belang van een gedeelde levensbeschouwing in gesprekken waarbij *"het erop aankomt."* Daar waar Baak vindt dat het werk het best gedaan kan worden vanuit een gedeelde levensbeschouwing, legt Hoogeveen de nadruk op de andere mens en de relatie tussen begeleider en patiënt. In de door Baak geschreven tekst komen houding en methodiek niet ter sprake.

Interessant is het gegeven dat binnen de UvH in het algemeen en de afstudeerrichting geestelijke begeleiding in het bijzonder zeer uiteenlopend wordt gedacht over het (ontwikkelen van) het beroep van humanistisch geestelijke begeleiding. Concluderend hangt het van de individuele geestelijk begeleider (of wetenschapper) af in hoeverre belang wordt gehecht aan houding en de ontwikkeling hiervan. Hierbij is duidelijk een scheiding te zien tussen hen die meer aandacht besteden aan houding en de ontwikkeling hiervan en diegenen die meer aandacht besteden aan (het ontwikkelen van) methodiek. Jorna heeft geprobeerd een brug te slaan tussen houding en methodiek en komt met de zijsmethodiek. Desalniettemin bestaat er een spanning tussen houding en methodiek, het accent ligt steeds op één van beide; alsof er gekozen moet worden. Verderop in deze slotbeschouwing doe ik een voorstel voor het creëren van een optimale verhouding tussen houding en methodiek.

Methodiek- en houdingsontwikkeling

Mijns inziens moet er terughoudend worden omgesprongen met het vroeg in de studie aanbieden van methodiekvakken. Deze kunnen de student doen vermoeden dat de persoonlijke ontwikkeling minder noodzakelijk is zolang de methodiek juist wordt toegepast. Deze opvatting vond ik ook bij Jorna. Jorna is er voorstander van om studenten tijdens hun studie intensief te begeleiden in het doorleven van levenszaken. Hierdoor wordt meer aandacht besteed aan vorming en persoonlijke ontwikkeling. Uit het werk van Hoogeveen komt naar voren dat het werk een zeer persoonlijke aangelegenheid is en staat of valt met de persoon van de geestelijk begeleider. Daarom is het van belang dat de persoonlijke ontwikkeling van studenten tijdens de studie ruimte krijgt. Het gaat hierbij niet expliciet om de persoon van de begeleider, maar van belang is wel dat de begeleider ruimte kan bieden aan de ander. Doordat de begeleider thema's die in zijn eigen leven spelen, zoals pijn en verdriet, heeft doorleefd, heeft hij de mogelijkheid pijn en verdriet bij de ander te herkennen. Vanuit deze herkenning kunnen ruimte en begrip aan de ander worden geboden en kan deze ander de ruimte betreden om zo zijn eigen verhaal vorm en inhoud te geven.

Vanuit het meer ontwikkelde zelf kan gezocht worden naar een bij de persoon passende methodiek en kan gezocht worden naar een voor de persoon juiste verhouding tussen houding en methodiek, gegeven de aard en inhoud van het vak. De voeding van geestelijk begeleiders kan volgens Brecht Moolenaar, Ton Jorna en Beate Giebner gevonden worden in het lezen van en je verhouden tot literatuur: door jezelf te verhouden tot verhalen van anderen kom je als geestelijk begeleider in aanraking met existentiële thema's en word je aangezet tot zelfreflectie. De houding kan hierdoor verder worden ontwikkeld.

Het woord werkwijze, in plaats van methodiek, vind ik beter passen bij het vak van humanistisch geestelijke begeleiding. Methodiek doet teveel denken aan een pasklaar toe te passen recept waarvan de uitkomst bij voorbaat vaststaat. Binnen de geestelijke begeleiding is het vooral van belang de ander centraal te stellen en je reactie steeds af te stemmen op deze ander. Werkwijze is iets dat door persoonlijke vorming tot stand is gekomen en past bij de individuele geestelijk begeleider. Daar waar methodiek van buiten komt, komt werkwijze van binnen. Door de ontwikkeling die de geestelijk begeleider heeft doorgemaakt, is een werkwijze ontstaan. Doordat deze werkwijze een verdienste is van de persoonlijke ontwikkeling, en de werkwijze dus past bij de persoon van de begeleider, wordt het werk vanuit de begeleider zélf gedaan. Op deze manier kan, van de kant van de begeleider, een oprecht contact met de ander tot stand komen. En kan het contact een eigen verloop krijgen, waarin ruimte aanwezig is voor iets dat nog niet eerder heeft plaatsgevonden.

Verder onderzoek

De opvattingen over houding en de verhouding tot methodiek zijn nu erg verdeeld en zijn afhankelijk van persoonlijke overtuiging. Van belang is dat wordt onderzocht welke plaats houding ten opzichte van methodiek in dient te nemen: hierover moeten discussies ontstaan tussen deskundigen vanuit zowel de wetenschap als de praktijk.

Binnen het wetenschappelijke landschap bestaat het gevaar dat houding wordt afgedaan als ondergeschikt aan methodiek. Hiertegen maakt ook Hoogeveen in haar werk juist bezwaar: juist instelling, houding en het gevoel moeten kloppen om met iemand in gesprek te raken. Houding biedt tegenwicht aan intellectualisering die binnen de wetenschappelijke wereld optreedt. In het directe contact met patiënten zijn wetenschappelijke kennis en intellectuele vertogen van ondergeschikt belang: daar draait het juist om het maken van contact waarin de ander zich gehoord en gezien voelt en bovendien het contact ruimte krijgt voor een eigen verloop. Jorna vormt een uitzondering door houding binnen zijn wetenschappelijk onderzoek een prominente rol te laten spelen, onder andere de zijsmethodiek, aan de hand waarvan hij op zoek gaat naar een vorm van methodiek die past bij de aard en inhoud van het vak. Alleen betreft het hier een individueel initiatief en is de zijsmethodiek niet verankerd in het denken van allen die zich bezighouden met het vak van humanistisch geestelijke begeleiding.

Waarschijnlijk kunnen we het als humanistisch geestelijk begeleiders niet eens worden over een vaste verhouding tussen houding en methodiek. Wel kan koers worden bepaald in de richting van een meer constante verhouding. In de huidige situatie is de balans teveel afhankelijk van persoonlijke overtuiging. Zo is Ton Jorna een groot voorstander van de ontwikkeling van houding. Maar wanneer hij met pensioen is, wie laat zijn stem dan horen? Hetzelfde geldt voor Jan Hein Mooren die zich meer focust op methodiek. De te varen koers moet worden bepaald, en alle stemmen moeten daarin worden gewogen. Houding is een belangrijk aspect in de begeleiding van patiënten, en binnen de discussie de meest kwetsbare. In een wereld van steeds meer doelstellingen, regelgeving en financiële (= tijds) beperkingen is houding minder tastbaar en aanwijsbaar en komt in de wetenschappelijke wereld en dagelijkse praktijk het snelst in verdrinking.

Aldus komt houding steeds meer onder druk. Anderzijds, uitsluitend richten op houding maakt dat het vak zich minder kan ontwikkelen. Op wetenschappelijke wijze reflecteren op het vak geeft bestaanszekerheid en maakt dat we ons kunnen blijven ontwikkelen. Maar daar hoort houding bij, want juist dan kan het vak waarin het gaat om persoonlijke begeleiding ook echt persoonlijk blijven.

De actualiteitswaarde van het werk van Hoogeveen

Reeds in de tijd van Hoogeveen werd de discussie over houding en methodiek gevoerd. In het boek *'Eenvoud en strategie'* schrijft Hoogeveen al over de spanning tussen beide begrippen. Ik concludeer dat wat dit betreft het werk van Hoogeveen nog altijd actueel is, omdat met de komst van de UvH de vraag naar academische vorming en intellectuele ontwikkeling nog dringender aan de orde kwam. Gezocht moet worden naar een manier waarop houding binnen die academische wereld is te plaatsen, zonder houding daarbij af te doen als iets van minder waarde. Het werk van de humanistisch geestelijk begeleider is persoonlijk, wat betekent dat de persoon van de begeleider van belang is wanneer het gaat om het bieden van ruimte aan de patiënt. We zullen actief aan de slag moeten met de houdingsontwikkeling.

Mijn voorstel is het om studenten tijdens de studie in aanraking te laten komen met voor het vak relevante casuïstiek. De casuïstiek kan in deze context vergeleken worden met voor de advocatuur belangrijke jurisprudentie. Voor de geestelijke begeleiding belangrijke thema's kunnen in een begeleide setting worden doordacht en studenten leren zich op deze manier persoonlijk te verhouden tot zaken die van belang zijn voor de uitoefening van het beroep. Hierbij kan tevens gedacht worden aan het lezen van literatuur waarin belangrijke existentiële thema's centraal staan. Op deze manier kan vanuit de universiteit richting worden bepaald. Ook wordt er op deze manier voor gezorgd dat de persoonlijke ontwikkeling van aankomend geestelijk begeleiders op gang wordt gebracht en wordt middels casuïstiek de ontwikkeling van het vak gewaarborgd. Hiervoor moet worden gezocht naar een manier waarop dialogen en vernieuwing zorgen voor een dynamische wisselwerking. Op deze manier worden houding en methodiek gecombineerd: door middels casuïstiek belangrijke beroepsthema's te doordenken komt meer aan bod dan alleen de houding van de begeleider. Dit voorstel is dan ook meer op het vak gericht dan alleen op het persoonlijk doorleven van levenszaken door de student, gericht op houdingsontwikkeling. Dit voorstel poogt houdingsontwikkeling te combineren met het doorleven van casuïstiek en methodiek, zodat een meer persoonlijke vorm van beroepsuitoefening ontstaat: de hierboven genoemde werkwijze.

De titel van deze scriptie *'Een eetlepel houding en een snuffje methodiek'*, verwijst naar de verhouding die volgens mij in de geestelijke begeleiding regel zou moeten zijn: houding dient in veel ruimere mate aanwezig te zijn dan methodiek. Methodiek is een 'straf' middel en meer dan een snuffje maakt dat deze teveel gaat overheersen en zorgt ervoor dat de houding in het gedrang komt. Juist de houding van persoonlijke aandacht die uitgaat naar deze ander is in het contact met patiënten zo van belang, en dat is waar het uiteindelijk om draait!

Bronnen

- Alma, H. & Lensvelt- Mulders, G. (red.) (2010). *Waardevolle wetenschap. Zingeving en humanisering in het wetenschappelijk onderwijs*. Utrecht: Universiteit voor Humanistiek.
- Argyris, Ch. & Schön, D.A. (1974). *Theory in practice: increasing professional effectiveness*. San Francisco: Jossey- Bass publishers.
- Baak, Z. (1998). Als het erop aankomt. In: *Praktische Humanistiek* (7) 3, p39-46. ISSN 0926-5228.
- Bonnefoy, Y. (2002). De blik en de ogen. *Nexus*, 32, 79-92.
- Cliteur, P. & Houten, D. van (red.) (1993). *Humanisme. Theorie en praktijk*. Utrecht: De Tijdstroom.
- Derkx, P. (samenst.) (2004). *J.P. van Praag: om de geestelijke weerbaarheid van Humanisten*. Utrecht: Humanistisch archief.
- Frank, I. (2008). *Instrument zijn*. Doctoraalscriptie aan de Universiteit voor Humanistiek.
- Hoogeveen, E. (1977). *Dood uitdaging tot leven*. Afstudeerscriptie aan het Humanistisch Opleidings Instituut.
- Hoogeveen, E. (1983). Waarden in de praktijk van de geestelijke begeleiding. In: Mooren, J.H.M. & Kwaak, H. van der (red.) (1996). *Verbondenheid*. Opstellen over humanistische geestelijke verzorging. Utrecht: Universiteit voor Humanistiek.
- Hoogeveen, E. (1985). Methodiek van de geestelijke verzorging. In: Mooren, J.H.M. & Kwaak, H. van der (red.) (1996). *Verbondenheid*. Opstellen over humanistische geestelijke verzorging. Utrecht: Universiteit voor Humanistiek.
- Hoogeveen, E. (1991). *Beweging en bevriezing*. Een praktijktheoretische beschouwing over het humanistisch geestelijk werk. Doctoraal scriptie Universiteit voor Humanistiek, Utrecht.
- Hoogeveen, E. (1991). *Eenvoud en strategie*. De praktijk van Humanistisch geestelijk werk. Amersfoort/ Leuven: Acco.
- Hoogeveen, E. (1992). Authentieke keuze en levenshouding. In: Mooren, J.H.M. & Kwaak, H. van der (red.) (1996). *Verbondenheid*. Opstellen over humanistische geestelijke verzorging. Utrecht: Universiteit voor Humanistiek.
- Jorna, A. (1992). *Raad geven*. College uitgevers. Humanistische bibliotheek.

- Jorna, A. (red.) (1997). *Door eenvoud verbonden*. Over de theorie en de praktijk van het humanistisch geestelijk raadswerk. Alphen aan den Rijn: Drukkerij Haasbeek.
- Jorna, A. (2008). *Echte woorden*. Authenticiteit in de geestelijke begeleiding. Amsterdam: uitgeverij SWP.
- Jorna, A. (2010). Voor meer dan rede vatbaar. In: *Waardevolle wetenschap*. Zingeving en humanisering in het wetenschappelijk onderwijs. Alma, H.A. & Lensvelt- Mulders, G. (red.) (2010). Utrecht: Universiteit voor Humanistiek.
- Kunneman, H. (1997). Humanistiek, geestelijke werk en individuering. In: *Door eenvoud verbonden*. Over de theorie en de praktijk van het humanistisch geestelijk raadswerk. Jorna, A.A.M. (red.) (1997). Alphen aan den Rijn: Drukkerij Haasbeek.
- Moolenaar, B. (1997). Het belang van erkenning. Mijn beeld van humanistische geestelijke verzorging. In: *Door eenvoud verbonden*. Over de theorie en de praktijk van het humanistisch geestelijk raadswerk. Jorna, A.A.M. (red.) (1997). Alphen aan den Rijn: Drukkerij Haasbeek.
- Moolenaar, B. (2010). Ieder mens telt. In: *Humanistiek*. 42, 11^e jaargang, oktober 2010, p. 87-98.
- Mooren, J.H.M. (1999). *Bakens in de stroom*. Naar een methodiek van het humanistisch geestelijk werk. Utrecht: uitgeverij SWP.
- Mooren, J.H.M. (2010). *De moed om te zien*. Humanistisch raadswerk in justitiële instellingen. Utrecht: uitgeverij de Graaff.
- Mooren, J.H.M. & Kwaak, H. van der (red.) (1996). *Verbondenheid*. Opstellen over humanistische geestelijke verzorging. Utrecht: Universiteit voor Humanistiek.
- Praag, J.P. van. (1978). *Grondslagen van humanisme*. Inleiding tot een humanistische levens- en denkwereld. Meppel: Boom.
- Schuhmann, C. (2011a). Betekenis geven aan verantwoordelijkheid. Morele dimensies van humanistisch raadswerk in een strafinstelling. In: *Humanisme en kwaad*. Reflecties op het humanistisch raadswerk bij justitie. Vlug, P. & van Bergen, M. (red.) (2011). Amsterdam: uitgeverij SWP.
- Schuhmann, C.M. (2011b). Op de vlucht voor de wraakgodinnen. *Tijdschrift voor humanistiek*, 12(46), 37-47.
- Sools, A. & Schuhmann, C. (2011). Een kleine verhalenbenadering voor humanistisch geestelijke begeleiding. *Tijdschrift voor humanistiek*, 12(47), 71-82.
- Onderwijs- en examenregeling Master Humanistiek 2009/ 2010.

- Website rijksuniversiteit Groningen, geraadpleegd op 28 mei 2012, via de link:
<http://www.rug.nl/noordster/mondelingevaardigheden/voorstudenten/interviewen/index>